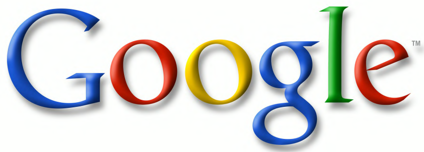
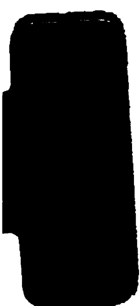
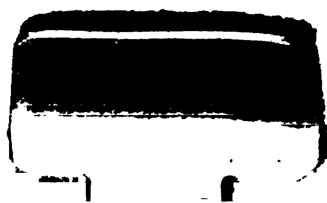
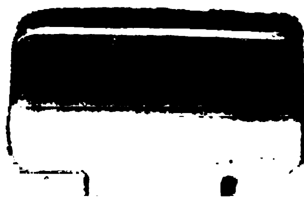

HANS E. KINCK:

SPANSKE HØSTDØGN

FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
KRISTIANIA 1912

SPANSKE HØSTDØGN

AV

HANS E. KINCK

KRISTIANIA 1912
FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI

INDHOLD

Omslaget efter maleri av Hans Ødegaard.

INDOVER
BASKISK GRÆNSE

Jernbane-natten er over, Bordeaux passeret. Der kommer et graanende, forspist egtepar ind i kupéen. Først kommer en flunkende ny svart damehat stikkende ind: Ah, mon chapeau! klynker madame. Og jeg tar den varlig paa haand og holder den som et skjørt spædbarn, mens de to fete klatrer ind fra stigbrettet. Saa avløser monsieur mig og lægger hatten med andagt op i nettet. Hun er et vældig stykke menneske med et olje-glinsende, følelses-løst ansigt . . høit opsat haar, lang ret næse, og en mund med tynd overlæbe, som løper ned i en fin, grum flip . . . et kobberstik fra de sidste Bourbon'ers tid. Hun sitter der rank som en dronning; hendes krone, og kronen paa hendes utfærd, ligger jo og breder sig bak hende oppe i nettet. Og monsieur er en galant og godfjottet sidste Bourbon . . . et opblaast konjak-fjæs, hvor fine blaa og røde aarer fletter et lunefuldt net nedover purpur-næsen og purpur-kindet.

Mit reisefølge sydover Les Landes, den lavlændte strækning fra Bordeaux til Bayonne.

Kanske har man tænkt sig Les Landes noget bortimot som sletten mellem Rom og havet, med vældige kvægdrifter . . . graa okser med sot-svart opsyn, med svære horn ragende mot sky . . . og en gjæter ensteds . . . Og saa det hele glidende ut, bare som en ørfin strek derute under havets dirrende sølv-

traad. Det hadde jeg. Og saa er det en milelang, myrlændt furumo jernbanen skjærer igjennem, hvor forstmanden har sat stammerne rationelt i geled, saa skogen klipper forbi som paa en kinematograf, med sagbruk, med trælast-tomter, med gaardmands-(eller husmands-)stuer klint op i gullig kalk og teglstensrødt listverk. Og havet skimter én aldrig. — Høstbrun, svær bregne gir skogbunden dens karakter idag. Men denne bund er dog ikke av en norsk furumos armod; for se! dens lyse gule sand eier safter, saa vinstokkens knutede og fegtende slangekrop trives, hvorhelst den graves ned. Og der er iblandt store, aapne rydninger midt i den mørke skog, som sydens dagslys fylder med sin tindrende latter, selv naar solen er borte bak regn-skyer. — Langt inde i skogens kilometer-dype geleder gaar sauer og beiter, drivende hvite som blomster. Og gjæteren mangler ikke, gascogneren; han vasser paa stylter i myren, høit over sine skinnende hvitveis.

Jeg skottet efter de langskallede baskeres rundhodede bror her. Bare to bleke ansigter læste jeg ind i, ved en banegrind; de ventet med sin kridhvite drift. Der var noget lukket om deres mund, noget sammenbitt, . . . som paa en ung student, han prøver sig første gang paa vers.

Hvad under vel om gascogneren blev et ordsprog! Den skavank, hvorfor han blev det, behøver ikke være stammen medfødt; en ensom gjæter saadan inde i moerne blandt en flok umælende sauer maa noget finde paa, og en slik paatvungen indadvendthed er forklaring nok: fantasi her maa skape verdener, hvis dimensioner ikke beklippes. Saa drysser det av ham med skrytvorne uhyrligheder, naar han træffer folk, som gidder høre paa, og den sammenbitte mund aapner sig. Den svakhed er bare en gjæter-egenskab. — Og holdbar illusion skorter det ham paa, fordi han fik den gallerens fremmede race-draape i sit blod, som hvisker til ham fra siden, at nu skrøner du! Og det glædeløst indætte jeg saa der om

Havnebyen Passajes. I bakgrunden Pyrenæer-kjeden.

hans mund, var kun dette: atter en dag ene med disse forholdsløse syner! en ny dag ut i dette syke tidsfordriv! . . . En ung student i dunhaket livslede! Men naar han saa er godt og vel inde i tykningen med sin hvite flok, og der ikke findes andet omkring ham end vindens sus i furuens brede topper, staar der et knitrende bluss op om ham, som det stod der hver aarets dag. Og ogsaa denne dags aften vender han hjem mat i sindet, som han hadde drukket portvin om formiddagen. —

Ved Bayonne begynder Biscayerhavet at vise sig. Ut av en kold, tæthamret stormbanke i nordvest kommer det ridende med regngraa, hvitkammede bølger indover Biarritz's badestrander; og der er strøm her ved land, saa det bryter sterkt, og bølgerne skruer sig paa skraa langs sandbanken. — Ah, mon chapeau! Egteparret skal stige ut her. Og monsieur

lemper den dyrebare tingest ned av nettet, reisens egentlige og hemmelige foranledning, rækker hende den, og fire svære hatte-naaler sitter han med i sin fete, lubne næve, ser i fjollet beundring op paa sin dronning; og hun tar dem ut av hans næve en for en som av en naalepute og forbruker dem langsomt, speiler sig saa i sin konges kokte fiskeøie, til han nikker stolt: nu sitter chapeau'en!

Saa man blir alene i kupéen ved grænsen, mens toget glir ind over spansk grund, og har bare at glo efter de første egte, langskallede baskere. Man har jo læst at disse provinser her nord om Biscayerhavets inderste bugt er baskernes egentlige hjem; her bor ætlingerne efter oldtidens iberer mere ublandet end paa nogen flæk i Europa. Man har læst at ibererne er Spaniens urbefolkning; og den dag idag eier de Europas vanskeligste sprog, som ifølge enkelte autoriteter ikke engang er et indogermansk sprog, hvilket altsaa skal vise at de tilhører et urgammelt, førarisk befolkningslag. Man har ogsaa læst at skjønt baskerne er mer racerene end ibererernes ætlinger i Storbritannien og Irland, er de dog heller ikke forblit urørt av de folke-bølger som er gaat over halvøen. Her kom jo kortskallede keltere, som efter antropologernes mening har været med paa ellers at skape kortskaller i Spanien — om man da ikke vil anta at den forandring skriver sig fra Syd-Frankrikes indvandrede rundhoder; og denne første folke-bølge skal leve igjen endog i stedsnavne, som i alle de paa endelsen «briga». Ovenpaa kelterne kom fønikere, karthageniensere, romere; men de fik liten betydning. Senere under folkevandringerne kom saa svever, vandaler, alaner, vestgoter; de fik mere betydning. Tilsidst kom arabere og berbere. Men især kom altsaa kortskallede keltere. De fik dog, ingen av dem, bugt med denne seige iberiske ur-race. Resultatet er den dag idag, at deres antropologiske habitus er temmelig uforandret: Basker-type er og blir den lille, svarte, langskallede homo

Indseilingen til San Sebastian.

mediterraneus, som ibereren var. Ja, endog for Storbritanniens og Irlands vedkommende sies det at ialfald skalleforholdene er de samme, de urgamle.

Alt dette læser man sig til hos antropologerne, som forresten har et for en lægmand litet betryggende fællestræk, at de nemlig aldrig kan bli enig, men driver det som en sport at tilføie hverandre kritiske banesaar. Men ialfald én ting vet vi av historien, og læser vi ut av digtning og kunst, at baskerne hører til det spanske folks kjerne. De er i karakter likesaa seige, som de var det som race. De er trofaste; og de blev altid tillidsmænd hos de store. De har kanske ikke saa ofte hat leder-stillinger; men vi vet at f. eks. fra keiser Karl V av var de fleste stats- og geheime-sekretærer folk fra de baskiske provinser, og da var de stillinger ikke bare titler. Det faktum

fortæller jo noget om den gjængse tro paa deres karakter. Og de regnes for et utsøkt stof til missionærer. Det er nu vel ogsaa mer end et tilfælde at den dag idag tillidsmænd i gendarmeri og toldvæsen gjerne er folk her nordenfra. Det er naturligvis heller ikke bare fjeldene, men selve folkeslaget, som i spansk historie gjorde de baskiske provinser til det bolverk, som saa tit stanset erobrende, fremmede stammer.

Der syd, langt derinde under de høie smaa sol-skyer, som driver uldent om fredelige fjeld-tinder, ligger Spanien. Nedover skraaningerne her lyser grønne teiger, og gaardene ligger spredt, for sig selv. Det gjorde et forvirrende hjemlig indtryk. Især saa jeg en sti opover et jorde, som rykket mig voldsomt bort fra Spanien — den la sig rundt stenene, vek og tok sig mon igjen, som bare stier gjør det hjemme; jeg har ingensteds set en slik følsom sti-sans i syden. Litt efter faar jeg et glimt av et vestlandsk sund, og derhenne er en skinbarlig fjordpoll!

Og man blir lutter øie her man sitter, for at lete i ansigterne paa hver station. Ansigter læser man sig ikke til hos nogen antropolog. Blandt disse, som fløi her i lydløse, hyssingsaalede skor, er der mange blaaøiede og forholdsvis lyse — og dette blonde element er vel fra kelternes invasion. Der er en støhed i blikket, en fasthed i trækket — til at være perrong-statister; og der er mange fint krummede smaa næser her, litt smaalig smaa næser er det. Der staar et nygift par, de er saa lykkelige at de tier; og hun er vår om sin lykke og ser betænkt og prøvende efter hver ung pike, som glir forbi dem ute paa perrongen; de er saa nygifte at i sin guts øie er

Goya, selvportræt (1746—1828).

hun endnu ikke begyndt at lete. Brudgommen blender alt omkring sig, for han har kjøpt flunkende blanke galoscher til sin hædersdag og blank, svart skindtrøie, som lugter sæletøi lang vei, men han er stolt over lugten — næst sit hjertes dronning er han stoltest over den. Og han har en trang liten mund, med barnslige, opbrettede læber, som han lukker saa tertefin; den ligner næsten en sugetrut, naar han gjør det; og hans læber eier ingen tegninger. Han sætter karslige nyver mellem brynene for at bekjæmpe sin egen nygifte forlegenhed. Og tilsidst sovner de i kupéen, med armen salig om hverandres skuldre. Jeg saa forældre og slegt som fulgte dem til stationen; det var kjernefolk alle.

Men om éns blik æter ansigter aldrig saa graadig, er det svært at finde basker-typen. Ansigternes mangeartede mylr langs stationerne forvirrer. Jeg ser hele arbeiderflokker, som sitter paa stenmurene, og de fleste virker paa mig væsentlig som midt- og nord-italienske arbeidere.

Men én ting ser man hele tiden: Dette er ialfald andre ansigter end de man forstaar ved spaniere, slik nordboer har malet dem; dette er ikke de høie skikkelser med den litt bukede,

lave, firkantede negerpande, med den utflytende, raa mund. Den type er ialfald ikke baskisk.

Og naar man har stirret sig resultatløs paa ansigterne, vender man mistrøstig tilbake til det første forunderlige indtryk av gaardene, slik de ligger, og stierne, slik de snor sig følsomt op over brækkerne. Det slog mig: der var typen! Det gaardbruker-folk elsket det bratteste bratte, de elsket stenen! Men især elsket de ensomhed. De var saa rike av sind at de paa sine ensomme teiger hadde noget at snakke med sig selv om. For tusener av aar siden la de sine gaarder slik spredt. I en tid, da fiendehaand og ufred uavladelig var over dem! Deres selvstændighedstrang, deres ensomhedstørst var sterkere end til og med deres selvopholdelsesdrift. Og ensomhed var ikke for dem tørst og ulykke som for den rundhodede halv-bror i Gascogne. De var og blev en race av hel og ubrusten og holdbar illusion.

Der var basker-typen! Hvor litet «romansk»! Og jeg kan ikke andet end mindes de utadvendte, knitrende lattermilde folk paa nabohalvøen. Det folk eier ingen glose paa kvide, paa ordløs smerte. Og i Frankrike laaner Verlaine «spleen» fra engelsk. Mon tro ikke baskerne skulde eie glosen i sit vanskelige sprog?

BURGOS

Nordosten red kold og uhyggelig den morgen over sletten ved Burgos. Den drev foran sig en hel drift lave høifjeldsskyer, like over vore hoder jog de. Ute i synsranden stanset de stundom op mot en tinde, eller inde i en kløft, fortættet sig, drysset en graa regnskur ned over marker og mennesker.

Rustbrunt og tufstensgult, det er landskabets farver.

Jeg spurte et *guardia-civil*-par efter veien til katedralen — de politisoldater i blank, trekantet voksdukshat og i side slængkapper med høi krave og røde opslag gaar altid to og to, likesom de italienske karabinierer. Og de bøier sig nedover én, naar man spør, og det hjælpsomme barnepikeblik blir fuldt av øm medfølelse; jeg har set at det blik gjælder ikke bare ynkværdige utlændinger, som ikke har lært at bøie hjælpeverbet haber; den ømme medfølelse gjælder alle, som ønsker hjælp. Det er prægtige kjernemennesker, disse gendarmer, det er folkets barnepiker, og de er ædle og ridderlige som Don Quijote. Jeg har dem mistænkt for at de ogsaa er farlige som Don Quijote; de kan av lutter nidkjærhed misforstaa situationen, kan i retlinjet iver komme til at hugge løs paa støvskyen om en sauedrift, likesom han, eller sprænge lukt ind i et likfølge om natten. Jeg har engang set to i flyvende springmarsch og flagrende kapper med en haandlænket arrestant imellem sig; der lyste

en himmelvendt fanatisme ut av de svarte ansigter, det var som de stormet frem i den hellige jomfrus og i Dulcinea de Toboso's navn. Det var et kostelig syn.

Her i Burgos var jeg stanset op for den næsten 700 aar gamle gotiske katedrals skyld. Jeg vilde snuse paa den som lægmand, jeg længtet efter at se hvordan den stod i landskabet, og føle hvordan dens gotik virket sammen med folkets væsen. Kirken ligger gulgraa; en klynge av spir, og sammen med høie paladser, likesom gravet ind i skraaningen under byens forfaldne kastel, — og det er vanskelig at finde et punkt hvorfra man faar den litt paa avstand. Den staar der saa uflidd, og med umulige tilsætninger fra senere tider; her har ingen skurekone av en arkitekt været; heller ingen hændig Violet-le-Duc har her renset stil. Kirken staar der med andre ord uavkortet som det man kalder historie. Og jeg kan ikke la være at mindes et litet land langt i nord, hvor man i kunst og i sprog har saa let for at glemme dette, at forfald, ulykker eller «forsynets stille styre» — hvad man vil! — ogsaa er historie. Har for eksempel et folks sprog hat nedgangstider, er det historie at det bærer merke derefter, likesaa uundgaaelig som at arr følger paa saar. Det er egentlig det som er historie. Men skjærer man arret ut, blir det et nyt saar, og det blir saamen ikke mindre end arret var. Ingen doktrinær restaureringsmani læger; der er bare én læge: tiden. Og historie er noget meget helligere end «ren stil»;

historie er ikke konstruktion. Historie er billedet av folkesjælen, ogsaa i dens vanskjøtsel, endog i dens forvildelse.

Og mens én gaar her nede i disse dystre, skyggefulde smug av gater, og det siler ustanselig med fint regn nedover tuf-brolægningen, som føtternes slit har hulet, og én maa lægge hodet helt bak paa nakken for at skimte himlen deroppe gjennem spirets tornede pryd, saa er det som gaar det langsomt og vældig op for én, hvilke svære strimer — nogen vil si: ulægelige saar, gotikken slog i spansk folkesjæl. Det folks historie viser os egentlig gotikkens higen som element i blodet: Gotikken staar i forbindelse med alt det ædle i dets væsen; men den hænger ogsaa sammen med dets avsindigste utskeielser. For det folk var gotik ingen kappe; den var deres væsen, sprunget ut av raceblandingens hovedfaktor i folket. Gotikkens sjæl — eller dens gift — kom med den gotiske folkebølge i det 5te aarhundrede; vi faar her ogsaa mindes den ting, at selvsagt de gotiske stammer, som naadde helt ned paa den Pyrenæiske Halvø, ikke var de med den mindst seiglivede vandretrang i blodet; først havet om Europas ytterste pynt kunde stanse deres vetløse ridt, — og nogen, vet vi jo, var saa umættelige at de endog satte over til Afrika. Men det som ustanselig drev disse nordboer ut paa vandring, var hvergang higen efter nyt. Hvad der er det samme som misnøie med det som forefindes, med éns eget.

Gotik, naar den sætter sig fast i sindet, er først og fremst uro. Den er misnøie. Gotik i sindet, det er trangen til at løpe linen til ende foruten hensyn paa alle de omraader, hvor éns sind spiller ind. For de sind blir ikke religion nogen spøk. Hvor én føler det her under den tufstensgule, knugende kirke, at gotikken nødvendigvis maatte gjøre religionen til en uundværlig ting, til en livssak, Simpelthen til den eneste utvei. Gotik er askese, livsfornegtelse. Gotik er pietisme. Og i tankens rike, hvilket her vil si: i teologiens, er gotik logik, jesuitisme. Den

KATEDRALEN I BURGOS.

er Loyola, som intet andet er end anvendt logik. Og det er slet ikke et tilfælde, naar det blev spanieren Frants Juarez, som satte middelalderens scholastik i konsekvent system. Med denne sans for logik hænger ogsaa inkvisitionen sammen, de mørke aarhundreders eneste form for sand kristentro, men som la liv og menneskeaand øde rundt om sig. Man skimter selvfølgelig rent psychopatiske træk bak denne motbydelige utskeielse, man aner, ganske enkelt, ogsaa smaa mænds nid og forfølgelse av brysomme store aander, ja man føler stundom ubevisst racehat bak inkvisitionens sindssyke epidemi; og dog er den, stort set, i sit væsen og i sit utspring gotik.

Men gotik er ogsaa evnen til at tro i sin almindelighed, og utenfor det religiøse omraade. Gotik er evnen til illusion. Dens øie fanger ikke blot et flygtig speilbillede; det tar ild, med bluss som tunger sig mot sky. Don Quijote trodde uryggelig fast paa ridderromanens umiddelbare virkelighed. Og det var Don Quijotes folk som først trodde paa Columbus's vilde idé. Det er jo det som er livets tragikomik, at der ingen væsensforskjel er paa de to helter; de er nemlig like i det væsentlige, i det sjeldne: i evnen til at tro.

Gotik er viljens grænseløshed. Den er den vilje, som ingen midler skyr. Den eiet spanieren. Hvor betoges ikke renæssanse-italieneren Machiavelli av den i *Il principe*, naar han midt i sit eget oprevne folks viljeløshed mindes spanieren Cæsar Borgia's, en almindelig stratenrøvers, energi: «Man faar ikke være ræd for at kaldes grusom,» sier han, «naar man har store statsmaal at gjennemføre.»

Men denne utholdenhed, med skylapper og uanfegtet av godtfolks latter, at stime mot en idés og et maals gjennemførelse har sin revers. Man ser denne modets revers behandlet, der Cervantes lar Quijote befale de reisende at aapne løveburet, og saa dyrenes konge bare snur sig i buret og vender sin bakdel til den bolde ridder, som isteden ventet en dyst paa liv og død. Don

Quijote er boken over gotikkens revers; — og den vilde Cervantes neppe øinet, om han hadde været av ublandet race. Ved siden av det faktum, at han selv engang har løpet linen ut i sine ridderromaner, er det race-blanding, som har skjænket digteren tvisynet, sansen for den nydelse at færdes paa den skjærende egg mellem poesi og prosa, mellem mine og plat virkelighed. Kanske gotikken viser sin revers ogsaa i spanierens vetløse retorik, som bryter alle broer med virkeligheden — om den da ikke har sin oprindelse i østerlandsk overdrivelses-trang; italieneren som folketaler mister trods alt aldrig selve saken av syne, han stabler sig ikke inde og blir usynlig bakom bare superlativer.

Det er i Spanien at gotikken har omsat sig i liv og virkelighed. Og her i Burgos staar den spanske folkesjæls vugge, forsaavidt den har traadt frem i historien. Her i Burgos er den spanske histories nøkkel at finde. Og det er som i sin fulde orden at bare nogen mil søndenfor ligger den usle landsby Torquemada, storinkvisitorens fødested.

Den, som ikke tror paa gotikkens arr i folket, han skal bare stanse op i Burgos, lægge sin haand i naglegapene. Uutslettelig faar han ripet ind i sit syn grundlinjen i spansk aand. — — —

Jeg gaar ut av domen med billedet gjemt i sindet av dette krucifiks i Santisimo Cristo's kapel ... disse forfærdelige rester av et menneskelegeme! Imot det virker den fredfuld, hin Emmaus-Kristus hos Rembrandt, hvor dog lidelsen har passeret menneskelig grænse og opløst hans jordiske væsen.

Og jeg klatrer opover den bratte skraaning mot det øde, forfaldne kastel. Tiggerunger kommer frem fra smugene, hujende, at der er kastellet! der katedralen! En faar stige varsomt her, for skraaningen over kirken vidner aapenlyst, at timelige nødtørftshus har den klerikale stiftstad ingen overflod paa. En skiddengraa, forkommen, men svær og langragget hund lusker om med halen i halvspænd og stjæler sig til at fungere

INKVISITIONSTRIBUNAL (EFTER GOYA'S MALERI).

renovation. Spurveflokkene skriker i vilden sky av rædsel, straks de ser mig, jeg har aldrig set saa menneskeræd spurv; de hviner, likegyldig hvor langt borte de ser mig.

Og kastellet ruger mørke-, mørkegraat som vaat lere. Derhenne lurer byens kirkegaard, med de forfærdelige cypresser bak den uhyggelig gule mur; de dødstrær virker idag helt svarte, som en dømmesyk prest, der de staar i det skingrende høifjeldslys. For nu letter regnet og det lysner langsomt op.

Aa, for et ødslig og glædesløst forvisningssted! Hit til Burgos forvildet nok sjelden et nygift par sig. — Ja, paa et slikt sted maatte fantasien arbeide for at befolke og forskjønne; her maatte ridderromanerne slaa an som uundværlig føde. Og denne trøstesløse natur maatte gjøre enhver higen uhyrlig. Intet under derfor, at her i Burgos tok utlængselen folk, likesom den tok vore Jorsalfarere, saa de satte avsted til syden under paaskud av at vriste den hellige grav av de vantros hænder. Fra Burgos drog dens bysbarn ut, kondottier-skikkelsen Cid, og stanset ikke før syd i Valencia. Og herfra var Borgia'erne, som ikke stanset før de sat som paver paa den letsindige, smilende nabohalvø, hvor de største kunstnere meislet Kristus som en gjødet, glat Antinous. Om ikke før, saa forstaar man ialfald her i Burgos, hvorfor de tok avsted. Det var intet under, saasandt de eiet mindste livs-vet, end si: skjønheds-tørst.

Aftenens nordost suser ind i de mørke ugræsstranter; den kommer hit over det vældige træfattige bassæng-landskab, over dets rustbrune jord og sten, ribbende den enslige, graastammede platan for de sidste brungule blade. Ute i den ensformige fjeldrand staar staalblaa, uhyggelige skyer.

Det er alt ved solnedgang i vest. Blendende aftensol kaster sit lys paa stormbanken langt ut i øst, lyser ihærdig paa den, saa den gjennemglødes og tilsidst ligner aske, som ulmer uhyggelig, ildevarslende.

Ulmer som Spaniens gotik-glødede, farlige folkesjæl ulmer.

TREDJE KLASSES NAT

Et døgn nordpaa tok jeg det tog som stanset overalt. Og tredje klasse. Et nattog, som bruker hele natten paa en tyve mil. Det værste jeg kunde vælge, sa spanieren i pensionen, og fraraadet mig det paa det ivrigste. — Men det er jo paa tredje klasse man træffer folket. Her som i Italien.

Til en begyndelse, saa længe her er lyst, sitter der næsten bare pene borgerfolk i kupéen; der sitter familie-fædre med for talrik avkom til at overkomme billetten paa høiere klasser. De stiger alle ind fra perrong-siden; og kontrolløren er inde for hver station og klipper. De sætter sig tillidsfuldt ned ved min side; men de har ikke før sat sig, saa skotter de bort paa mig, sitter et øieblik saadan hen og opfatter race-instinktivt, — flytter sig saa unna mig; nogen krabber til og med over bænkerne til en anden baas. Det samme har jeg paa reisen lagt merke til at endog gendarmerne med skarpladde geværer gjør. Saa man flytter sig ikke, fordi man tror man har en illgjerningsmand ved sin side. Spanieren tar sjelden feil, som italieneren, og tiltaler en fremmed, i den tro, at han er av deres egne. Og de flytter sig, før jeg sproglig har røbet mig; forøvrig er mit «*buenos —!*» (goddag) nu likesaa fuldtonende som deres, jeg lar s'en hvisle sig omstændelig til ende. Deres racefornemmelse er uhyre vaaken; den er simpelthen uslitt og i orden,

ialfald her nordenfor Madrid. Og det er det dog en fryd at støte paa.

Av saakaldt blandet selskab kommer der i lyse bare én ind. Det er en kone paa mellem 50 og 60, med haaret, tyklæbet kabyler-ansigt; hun stiger raskt ind den gale dør, som vender fra perrongen. Straks hun sætter sig, slaar hun smilende sit sjal tilside, og en sterk duft av annis fylder kupéen. Under sjalet bærer hun et blikpanser med bund i, som slutter til halvten rundt om hendes svære buste — det maa mindst ta sine otte liter brændevin; og der er en sterk lærrem over den ene skulder. Hun bærer sit sjal saa blyg om den vældige barm, og for paakommende tilfælde har hun en tiggersæk i haanden med et halvgnaget brød i, at syne frem for bytolden. Men ellers er duften saa gjennemtrængende at den dazio-mand, som lar hende passere uantastet, maa staa i ledtog. Hun har forresten et haaret, vældig haandled med en klubbe til arbeidsnæve, som kunde slaat tylvter av toldmænd i svime, om de gjorde vanskeligheder. Men nu har hun altsaa opgit hæderlig erhverv, som det heter, og driver vel brændevins-utskjænkning ensteds paa en korsvei.

Hun har en meningsløst liten kork i beholderen — den var i snarvendingen blit omviklet med escarol-salat; men nu i kupéen slænger hun det filleriet væk og vil lage sig en ordentlig prop. I en blunk er hele den borgerlige kupé med: de vrænger heftig sine lommer for at skaffe smuglersken papir, de ribber sine tegnebøker. Men panserets aapning er og blir umættelig. En ung mand i baasen ved siden ofrer hende tilsidst ut av sin bok et dyrebart billede av en danserinde i trikot. Der er en vidunderlig uvilkaarlighed i denne trang efter at bistaa én, som er utgaat for at snyte det offentlige; ikke engang i et haar hang de ved staten. Et saa aapenlyst og muntert samarbeide har jeg aldrig set. Og naar hendes station kommer, viker alle som én raskt tilside, saa hun kan komme først ut —

nemlig bakveien, som vender mot fri mark, væk fra perrong og dazio og gendarm. Med lystige blunk ser de efter hende, der hun skridter avsted over sletten, dækket av togets vogner.

Men saa begynder det at skumre, og de bra borgere stiger av, og «*buenos —!*» har forlængst byttet kjøn, idet vi nu underforstaar «*noches*» (nat). Et par stationer er der trafikstilhed, som over en landegrænse, til det er blit helt mørkt.

Saa kommer de!

Først stiger der én ind med et lumskt hundeblik. Øiet likesom glefser. Ulveblikket. Han har i grunden bare ett stort øie, og det staar heller ikke ærlig i hodet paa ham — det ligger og lurer saadan halvt paa siden av kindet. Et troløst kyklop-øie, med store, hvite ringer paa gullig-blaa bund, — og det øie vet ikke hvad det andet lover; det andet uttrykker forresten ingenting. Og de rødblonde skjegge-buster staar strittende ut av hans hake og hen over det barnerunde epileptikerkind; ansigtet mangler minespil; avstumpet, stivnet! Han har snip i halsen; den er rigtignok overmaade mer skidden end min, men han tilhører altsaa bycivilisationen. Kappe eier han ikke, bare et uldskjærf; saa han aabenbart er kommet litt braat ut at reise; han steg da ogsaa ind paa toget fra den gale side. Inde i uldskjærfet bærer han en hvit høne, som han tar frem, mens han skotter vårt bort paa mig, som det bør sig en nybakt hønseeier; putter den saa stjaalent ind under bænken — dens føtter er sammenbundet. Han sitter litt og summer sig som efter en spændende oplevelse, før han slænger sig ned paa bænken til at sove. — Gud vet hvad race der har overtaket i den skrapkaken! Desværre tror jeg nok den peker mot nord. Og jeg synes jeg har tat manden i haanden baade én og to ganger: jeg sverger paa at hans haandtryk er flesket og koldt, og ikke én finger griper! — Han skyr mig heller ikke, som

de andre, og fornemmer slet ikke fremmed race; hans lusede hode tilvender sig endog snippen av mit plæd.

Men ellers kan det saamen gjerne være, for det jeg vet, at det ikke er utelukket, han ogsaa virkelig eier den hvite hønen under bænken ....

Og der kommer andre ind i mellemtiden — likegyldige typer; de kommer da ogsaa ind den rette side fra perrongen, og kontrolløren fremstiller sig til klipping.

Men saa stiger der én til ind med en høne. Han stiger raskt ind fra den gale kant, andpusten som om han ad den lovlige dør vilde være kommet saa rent forsent! Han har to høns, en hane-kylling og en høne, som er bundtet sammen ved vingebenet; deres føtter er surret til med siv. Han stikker knippet raskt ind under bænken, sitter saa et øieblik taus, han ogsaa, og stirrer paa mig. Han stirrer ondt. Dette er en liten velflidd, glatraket mand, han kommer endog i mørkeblaa dress; men ellers har ogsaa han paafaldende litet yttertøi med, saa han er visst kommet ut at reise i en fart, likesom den anden nybakte høne-eier. Han har to stille, brændende glør til øine; har den side overlæbe, den blodtørstige, røde mund, som er paa god vei til øret, litt utstaaende kindben, men ret, regelmæssig næse. Skjønt panden er sterk og bred og ansigtet magert, senet, som forresten falder litt av og spidser sig ved haken, men som dog har sener nok til at slaa en energisk muskelknute ved hver mundvik, saa er det der allikevel lakeitype i Spanien; første gang jeg møtte den, var ogsaa i en livréklædt kusk i det spanske gesandtskabs port i Rom. Det var mig den gang et nyt ansigt, saa jeg beholdt det. Man møter det ikke i gammel spansk kunst, og det er ikke saa almindelig ute blandt folket heller; men det er likefuldt et typisk spansk ansigt, eftersom det ikke træffes andensteds, det hører kanske til de mest særegent spanske som er. Man kunde fristes til at tro, det var en andalusisk type; men Orient kan jeg ikke

fornemme i det ansigt — pigmentet viser bl. a. bort fra afrikansk blanding. Det peker vistnok atter mot nord: om f. eks. den gjængse bondetype paa hollandske kermesse-malerier blev forfinet, blev litt avpillet om munden og fik magre, grumme læber, saa er ialfald kanske mundpartiet der. Han er maaske av væsen krypende opad og grum nedad; men allikevel er det ikke egentlig den sedvanlige kelnertype, for dette ansigt forlanger undergivne, det burde f. eks. været slagteren, general Weyler's fysiognomi.

Manden sitter og glor blodtørstig paa mig. Eller kanske han er bange jeg kjender forpagteren, kyllingparrets retmæssige eier. Jeg stirrer igjen og holder ham stangen under hattebremmen; for jeg har jo ingenting at forsømme inat. Saa kaster han sig mut, med et dunk, ned paa bænken til at sove.

Men kanske er det ikke utelukket at ogsaa denne eier sine høns; — men det er bare det: høns er vidtløftige i Spaniens land, fordi de holder sig med kosten selv; de vandrer saa langt utover sletten og ind i skogen, likesom hønen og hanen i eventyret, og saa kan de jo ha vaglet sig i en stenek saadan, fordi natten kom over dem: da passerer Weyler...

Saa stiger nattens egentlige reisende ind. Først synes det som det er landsbygdens tiggere; men de har blandt andet ikke kvindfolk med, og det er alle yngre mænd. Jeg ser, det er gjætere. Det blir et helt indryk. De har lange stokker og en svær halsklut, rødrutede aaklær om skuldren, mens føtterne faar sørge for sig selv; for hals og bryst er alle spanieres kjæledægge. Og stundom bærer de en tvesæk med niste. Lasete, lappete mænd. Og nogen er saa vældig underklædt med filler, at han bent frem er skudfri, og bukserne staar formløst stinne. De kommer to og to, de kommer næsten fremstupes utenfra og ind paa bænken; «*buenos —!*» mumler de dødsenstræt og dumpt i skjærfet; leter sig saa bol som hunden,

falder sammen i en dynge. Og til at sove. Snakke gjør de ikke; de har været saalænge sammen med sine umælende medskabninger, at de har vænnet sig av med ord; kameraten vet desuten alt hvad den anden har at si. Men deres specialitet i gjæterfaget kan én veire langen vei: der lugter lummer sau, her stinker rivende stram gris, saa han holder paa simpelthen at ta pusten fra mig. — Typer her!! Bare to halvlukkede øine synes og en næserot. Jeg saa overhodet ikke ansigter paa disse gjætere; jeg savnet det heller ikke. Det er bare snille, godlynte dyr, som færdes ut og ind. Paa lydløse hampeskor kommer de ind fra vidden, og alle den gale vei, og smætter alle ut den samme dør, blir borte i skoddegraa nat paa de lydløse hampeskor. Og ingen kontrollør spør efter billet eller klipper, — men kanske han bare gjør sælebot mot høislettens fattigfolk. Skjønt det ser ut som det er selve toget som er sovnet ind, for ingen skifter varmebeholder heller nu længer. Bare lokomotiv-føreren synes leve. Og saa de to gendarmer, som følger toget; de marsjerer pligtskyldig op og ned paa hver station med skarpladde rifler; men de marsjerer altid paa den rette side, og høislettens nat faar leke sin lek paa den anden.

Det er et eventyr at sitte her blandt disse som snorker og stønner i haarde drømme under de to oljelampers fattigslige, evige halvlys, for de skaper bare skygger, disse lamper. Det bortrykker én i tid og sted. Og ved kjørselens risten skjælver lyset saa hemmelighedsfuldt henover rødrutede menneskebylter; og stundom stiger alle søvnens ulyd slik, at det er som togets larm overdøves. Der gaar den ene oljelampe ut. Og kupéhjørnet her hos mig blir belgmørkt.

Men ingen ser jeg kjøre for langt under den vældige søvn. Pludselig rører en rødrutet bylt paa sig, sætter sig paa ende, veirer som en hund ut paa den regngraa vidde. I samme nu er han vaaken — der sitter ikke saameget som en træg gjesp

igjen efter luren! Som et dyr, som sover paa våk, er han lysvaaken med en gang. — Og hvergang vogndøren sliter sig løs og slænger frem og tilbake i nattevinden og slipper ind litt av viddens brukbare luft, saa kommer straks en sovende bylt hen og stænger; «*hombre!*» grynter bylten (gudbevare mig vel!). —

Man stiger ind, man stiger ut. Kupéen staar aapen for viddens nattevinde og uldne utysker.

Men som natten nærmer sig morgenkvisten, og kulden snor sig isnende op om éns knær, der ligger pludselig én paa fire paa gulvet, stryker av fyrstikker og lyser ind under bænken: det er den rødblonde hønseeier. Hønen har vel hinket sig unna, hen til de sammenbundtede lidelsesfæller. Han blir tilslut helt borte ind under bænken. Og jeg ser hans hvite høne og vil hjælpe ham paa ret vei til den: *Aqui, señor! Aqui!* Men han glefser mig indunder bænken med kyklop-øiet. For det er kyllingparret han leter efter. Og som han kommer krabbende frem med den andens sammenbundtede høns, aapner kyllingen nebbet mot oljelampen for at hilse den ny gryende dag; men da slaar han raskt sine fregnede fingre om dens uerfarne neb, lukker det til, stikker parret ind i skjærfet og styrter ut bakveien, ut mot sletten. Og toget gaar igjen.

Men som toget gaar, vaakner nu den anden hønse-eier og ser sig langsomt om. Han blir liggende længe paa knæ og lyser tænksomt ind under bænken, puster. Han sier ingenting; for slike nybakte hønse-eiere forstaar hverandre. Saa ser han at her foreligger ikke valg. Et hysterisk skrik lyder — han putter barsk den hvite høne med hodet ned ind under trøien, knapper til, og stikker av bakveien; for den skulde jo helst tillike ogsaa smugles forbi bytolden.

Kupéen staar atter tom som nær grænsestationer; det er i overgangstiden mellem dag og nat, før den paany begynder at

ta ind dagslysets betalende reisende ad den lovmæssige vei. Imens lar jeg dørene staa vidaapne i morgenbrisen og lufter hønsetyvene ut.

For nu er det ialfald utelukket at nogen av de to herrer eier sin høne. Og jeg mindes general Weyler's ryg: den saa visst litt saadan slunken ut, der den blev borte i den skoddegraa dæmring.

SYDOVER
KASTILIENS HØISLETTE

Rustbrune, nypløide akrer saa langt øiet kan naa; oppe i skraaningerne gaar kulsvarte muler og harver. Eller også vinmarker — aa, for nogen vinmarker! Og ranken har man plantet rummelig og raust, saa oksekjærren makelig kan kjøre frem mellem raderne i vinhøstens tid. Slike endeløse akerflater synes jeg aldrig jeg har set — det maatte da være i Ungarn; men Rusland eier naturligvis deres like. Og paa alle veikanter, mellem lyst, tørket græs og avsvidde, mørke tistelskeletter beiter kulsvarte og kridhvite saueflokker, av en race jeg ikke har set før — de har underlig løse ører, smal hals og snille, hjælpeløse fjæs; midt i flokken staar et fugleskræmsel av en gjæter med en svart liten hund ved sin fot. Mild morgensol driver nattetaaken paa flugt; en sidste rest ligger som hvit damp bortunder en pinjeskog og søker stakket ly i dens svale skygge.

Der er fire farver i dette landskab: først dette uhyre av rustbrunt i forgrunden; en kraftig mørke-, mørkegrøn pinjestrek bakenfor og langt ute; bortenfor streken igjen en lyserød skraaning, som nynner saa solfyldt flimrende; og ytterst ute, op imot selve himlens hvitt, de rolige, lempelig takkede fjeld i blaalig dis. De ligger i ring og holder om de vældige sletter, disse «sierras» eller sagblade. Saa det er intet under at de

Akvædukten ved Segovia.

gamle romere følte sig hjemme her; for fjeldene tar om sletten ganske paa samme vis som de gjorde det om deres egne sletter i Umbrien og nordenfor Po. Gjennem sletten glir stille bifloder, som søker ned mot Duero; — og paa denne sin reise ledes de av Nord-Kastiliens snedige jordbruker rundt i kanaler til vanding efter et utspekulert system: flate tages efter flate nedover. Der staar altid en skiddengul liten rest av vandingsvandet i en pyt nederst under akrene og fordamper i solen.

Toget skjærer ind i pinjeskoger, med flat sandbund, som er graa av døde græsstraa, — og her har ingen forstmand stillet stammer i geled. Vi triller frem under klynger av usle landsbyer og forbi ældgamle, dystre middelalder-stæder med høie,

tindede murer rundt om. Man ser straatækte menneskerønner, som en kalv vilde forsmaa som bolig hjemme, og jordhuler, hvor arbeidere sitter utenfor og smiler fjollet til toget. Man skimter en oksekjærre paa massive træhjul, med dusker og rosemaling, en museumsgjenstand fra den neolitiske tid; man bare faar ikke godt av det vidunderlige knirk, som jo maa staa som et knitrende bluss rundt om en slik kjøredoning — der kan neppe være ørens lyd for bonden, som gaar foran stuten med en fiskestang av en pisk! Og man mindes, her én sitter i kupéen, med vemod diligencernes tid, da man reiste denne vei i vogn forspændt med 8—10 muldyr, og indlogerte sig hver aften i et landsens «fonda» (vertshus), der man traf folket hjemme hos sig selv.

Men som én naar sydover, blir jordbrukets vandingsforhold haabløst; der ligger hele strækninger udyrket, næsten som en sandørken, — ligner lyse elveleier efter flom. Folk har vist stundom ganske opgit det her; ialfald staar der flere med hænderne i lommen nu end længer nordpaa. De tier vist ogsaa mer her. Der henne ser jeg Sancho Panza's skinbarlige ætling; han staar og maaper paa toget med aapen mund; han er fet av ansigt, mathugen glinser av det; han har runde barnekinder, med glissent krøllet blondt skjeg; han har smaa øine med utallige fine nysgjerrige rynker i krikerne. Han staar der ellers med en likevegt, som var en langt bedre sak værdig. Men han kommer ikke helt frem paa perrongen, han er varsom som hundene. Man har set ham før; den mand gror utenfor race og tid. Sancho Panza er og blir her syd grisegjæternes fysiognomi, synes det; og det var en inkurie av de gamle romere at gjøre slikt til keiser, for saa kom der jo Nero'er ut av det.

Der er præg av trægt høifjeldsfolk over menneskene paa stationerne nu. De mindet mig om abruzzeren i sit væsen; nu var der yderst faa blaaøiede at se; men av vekst var de

Avila.

gjennemgaaende høiere, og det er vel berberblandingen som gjør sig gjældende. Og nogen stod med tunge, urørlige skjæbne-ansigter — mon det ogsaa var berberblanding? I ethvert fald er nok ikke denne folkets indolence russisk «oblomoveri», hvor man er gaat tilsengs engang for alle. Det er en farlig dvaskhed. En slumrende, lurende dvaskhed. Fordi deres blod er tykt paa samme maate som deres vin: den fratar én besindelsen.

Jorden bærer nu tilslut bare stenekskoger, disse deilige, evig-grønne trær, indadvendte, renslige, lyssugende . . . Bare stenek og graa sten! og indunder dem gaar svarte grisepar og snuser med trynet efter nedfalden ekenøtt. Her midt inde blandt kampestenen, som ligger umotivert henlagt øverst paa bakker, dukker en gjenlevende baskisk koloni op — Mingorria; det folks kjærlighed til sten og slit og ødslighed fornegter sig ikke.

Toget skjærer ind gjennem fjeldkjeden, som skiller de to Kastilier; vi nærmer os Escorial og Madrid. Her kommer furuskog og fjeld; og naar solen nu synker rød ned i vest mel-

lem Sierra de Gredo's tamme tinder, risler der en hjemlig følelse over én. Det var et sydtysk skoglandskab, dette, men uten de overvældende Alper. Og det lokker én, at et litet menneskelig motiv kanske ogsaa har spillet ind, da Habsburgeren i askese bestemte sig til at utnævne Madrid til rikets centrum og lægge Escorial op mellem graasten: en hjemlig lugt av eget landskab. Gemsejæger-smak. Mørket falder paa i kupéen. Og man dupper av i tanker over høislettens virkning i spansk aand.

. . . For russeren er steppen og sletten likesom det hele, al verden. For det folks bevissthed ligger ingen eksotisk, frugtbar dalbund nogensteds, eller langt nede ved havet en forjættelsens by. Nu har jeg set spansk høislette i graat regndrys, jeg har set den i duggende og taaket nat, jeg saa den idag i skinnende sol. Og der er nye, stille høisletteverdener hist bak de fjerne fjeldtakker; der i nordvest ligger Leon med sine, i sydvest det goldeste av dem alle, Estremadura med de halvvilde sauegjætere; en tre fjerdedele av spansk land er høislette. Og naar jeg nu mindes et og andet i den bedste spanske kunst, faar høisletten en underlig og dyp mening: Høisletten har avtegnet sig i spansk folkesjæl. Vel er jorden frugtbar heroppe efter en nordbos krav, der hvor vand findes; der stod jo endog knutet vinstok i veikanten! Vel var den ikke folketom, — ialfald i Nord-Kastilien: Og dog spiller den heiens rolle i deres forestilling; nede i dalbunden, hvor floden rolig og vandrik slikker bredderne, der er syden; der er de dristige drømme virkelighed. Orangerne! Husk Cervantes, hvis helt maa hitop med sine vrangforestillinger! Husk paa hvilken maate hos ham fremmede reisefølger dukker op i synsranden og blir borte i synsranden! Landskabet heroppe ligger som i drøm, man færdes i mareridt; denne folketomme, bølgende slette blev underbevissthedens forjættede rike. Og husk saa hvor Barcelona for Don Quijote er straalende, utadvendt fest... som en uklare passioners renselse, alle fikse idéers fordampelse; i folkevrimlen dernede, i

dagslyset, drysser det med skjæl fra hans øine, han blir næsten som en av de andre da. Ja, hele Don Quijote er utænkelig uten en folketom hei, med lange veier mellem menneske og menneske; uten høisletten var ialfald illusionen hos helten ikke blit patologisk. Eller husk f. eks. stemningen over Goya's maleri «Vinter», eller der hvor munkekutterne i Los proverbios famler sig frem i taakeveir og regn. — Her paa høisletten mættedes folkets mystik; her fødtes vel ogsaa sagnene, eventyrene, viserne. Og uten den vilde kanske ikke Shakespeare's eneste likemand været spanier; Lope de Vega blev hans likemand netop i kraft av den samme kunstens hemmelighed: i det geniale instinkt, hvormed han søkte tilbake til middelalder og folkelig lyrik.

Og jeg griper mig i at jeg sitter her og mindes en sagnrik dal i landet der nord, som skjærer sig smal og retlinjet opover fra syd; men til begge sider breder heien sig endeløs og uten høie fjeldtinder. Og jeg prøver den tanke: om der istedenfor heien hadde ligget bræer og raget himmelhøie, golde fjeld op over dølens hode, saa han var henvist til blot det ene hjem i gaardene nede ved fjorden: mon Sætesdalen da hadde eiet sit kaotisk frodige folkegemyt? sin hengivenhed i og trygge visshed om sagnenes ret og realitet? Ødslig hei deroppe og efter fattig leilighed folksom bygd her nede gir svingning; i ensomheden yngler fantasien, mens bygdens menneskevrimmel optrevler, rationaliserer, tæljer frem kontur, reisning. Jeg tænker egentlig paa sætesdølen som han var for en mandsalder siden og mere.

Spaniens høislette har git dets mindste som dets største aander svingning. Den har været med til at skjænke vandring i sindet, — ogsaa den velgjørende følelse av midlertidighed, som betinger kunst; den har hjulpet til at bevare higen som saadan, evnen til illusion; dens øde verget folkegemyttet mot flatbundet rationalisme, — men gjorde dermed ogsaa spanieren svak i

Escorial.

nationernes kræmmerkonkurranse. Høisletten har bidraget til at holde liv i gotikken, som laa paa bunden av spansk folkesjæl. Den spiller ogsaa ind som moment ved presteskabets uutryddelige magt helt til den dag idag.

Men høisletten, eller rettere: spillet mellem dens ensomme taakeliv og folkevrimlen i sydens yppige virkelighed nede i dalene og ved havets rike handelsbyer, har grepet endnu intimere ind. Jeg tror den har blandet sig ind i selve den kunstneriske utformning av Cervantes's helt. Jeg har før nævnt et par momenter ved verkets tilblivelse, høisletten blir det tredje. Den har været med at skjænke det verk selve dobbeltbunden, har git digteren balanse til at færdes just der paa ironiens skarpeste og underfundigste egg. Og hvor staar netop derfor ikke hans «satire» f. eks. himmelfjern fra det, kjøbenhavnerne kalder grin! Grin er ondskab, dræpelyst. Hvilket inderst inde er fordækt spidsborgerlighed.

Men det andet er lek, er kunst. Og det er, naar han færdes slik farlig paa eggen, at scenerne faar det ophøiede vanvids vildhed; i literaturens historie gives der neppe mange sidestykker til hin tegning av en ribbet sjæls desillusion, der Chrysostomus's klagesang lyder over forsmaadd elskov. Kun Aristofanes evner at arbeide frem noget av denne vilde smak, — og den opnaar han just gjennem den skrikende motsætning mellem ophøiet form og plat indhold, — eller vi kalder det virkelighed; i Shakespeare's Hamlet er dette avsind blit sutrende, blit patologi. Mens Cervantes færdes opreist paa «sierras», paa tinderne. Han gik med en digterdrøm, dit hvor orangerne blomstret, stundet han; han dudde dog ikke selv som positiv lyriker, der følte han sig paa høisletten, hvor bare matnyttig korn vil gro. Saa slaar han om i Don Quijote, saa digter han sange paa reversen, paa mislykkelsen, paa sin egen sjæls umættede længsel ned til orangernes haver; han skriver en komedie om en digter, som er et geni i det ene punkt: i ufortrødenhed til at begynde paa igjen efter hvert uheld. Sætter selve sin person ind som indsats. Og den bedrift øves bare én gang i en digters liv, eftersom selve livet er indsatsen. Hvor mange digtere, som tumler sig her oppe paa dette vandskille mellem tom mine og indhold, vovet følge eksemplet? Kun en spanier har det ødelandens dumdristige indfald; kun hos ham fik vi se geniets vetløse svir med syner paa dets livs skuffelser . . .

Jaja, slik synker man sammen ovenpaa dagens indtryk i en spansk kupés mystiske halvlys. Kanske sitter man og overdriver høisletten.

En ting kan jeg dog ikke la være at tro, efter det jeg har opfanget idag: Man overvurderer neppe saa let høislettens psykologiske rolle i spansk aandsliv. Den ligner ikke en slavisk steppe, den er ikke haabløs. Nede ved havet og henne ved floderne ligger orangernes duftende skoger. Klinger der lys latter. Og paa mulens ryg kan enhver, som virkelig vil, naa Eden.

EN NEDLAGT HOVEDSTAD

To-tre timers jernbanefart fra Madrid ligger klingernes verdensberømte by, landets gamle hovedstad, som engang var paa sine 200 000 og nu er paa 20 000. Toledo er ogsaa maleren El Greco's by. Det var en regnveirs-morgen jeg tok dit; her syd veltet Tajo sig stille og mættet og gul mellem lubne, ræveskindsrøde sivgræs-kanter. Og da jeg stod utenfor stationen paa sletten nedenunder byen, var jeg vistnok den eneste turist den dag. Jeg blev derfor eftersat av byens dagdrivere som et ædelt vildt. Og var dumdristig nok til ikke at søke ly i omnibussen, i hvis interesse plageaanderne arbeider naturligvis, mot et litet gratiale, eller en fri skyss av og til, likesom inde i Piedegrotta-tunnelen Neapels tiggerunger, som hundsætter turister, saa de drives ind i den elevator, som fører op paa Posilip.

Byen ligger høit der oppe paa den mosegrodde granithaug, med sin tindede teglstensmur og med sit Alcàzar ragende uindtagelig mot sky; men ut gjennem smaa tobaksbrune avløpshul sikler den gamle litt. Og rundt om den hernede snor Tajo sig i sløife gjennem den dype kløft; den kaster sig i stryk med sit gulbrune gjødselvand over byens gamle møller. En bred avenu, kantet med plataner, fører opover fra stationen; veien svinger over Tajo paa en stilig gammel stenbro og bugter sig frem opunder de røde teglstensporter. Mot nord bak Tajo brer en

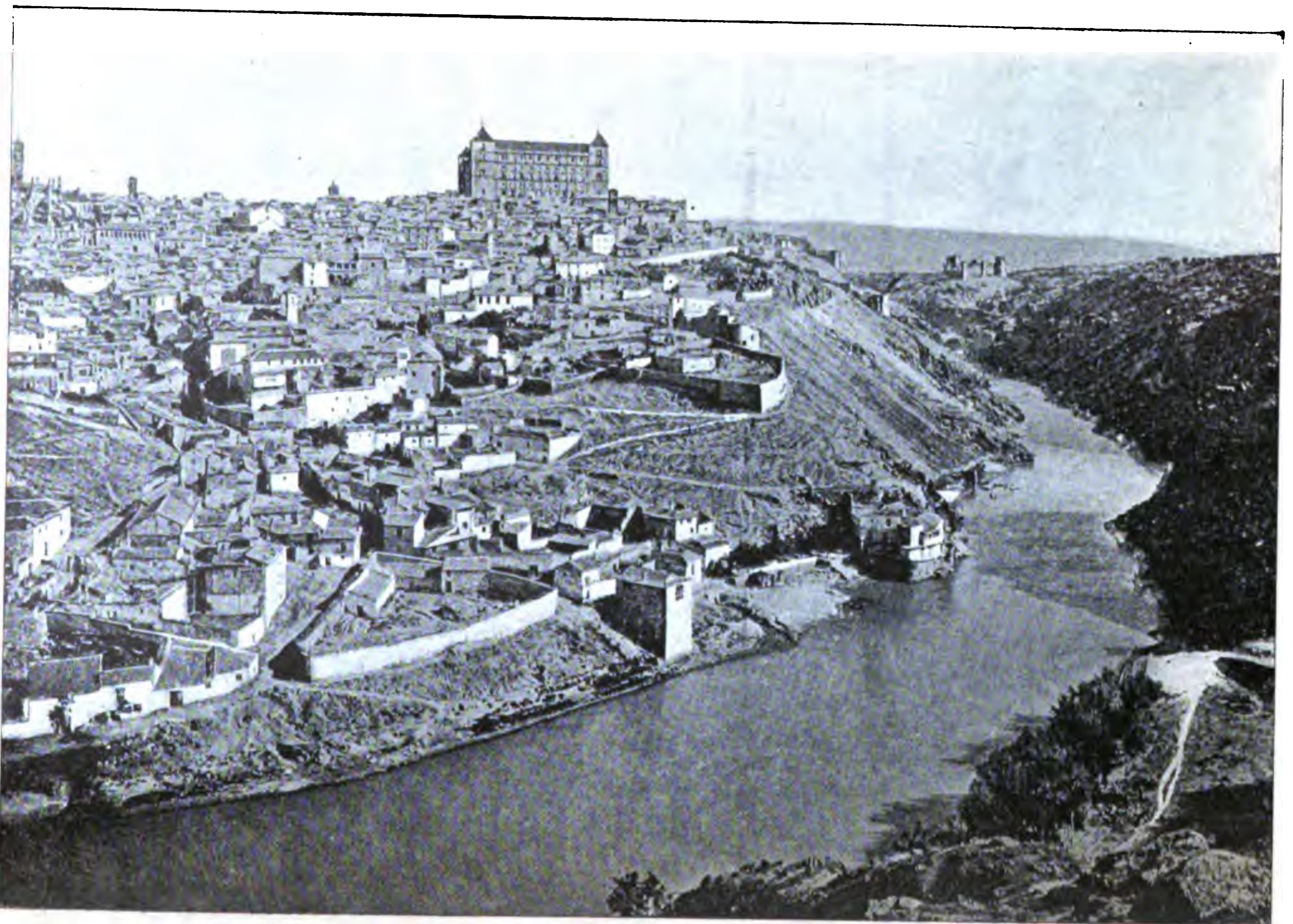

frugtbar, rødbrun flate sig, med træløse skraaninger, og de er hugget til regelmæssig som med hule træsko-jern; inde i disse furerne er der plantet vin.

«*Mossjo,*» gnaaler det med vild sprogblanding, «*visitare i monumenti?*» Det er en 14-aars tiggergut, som fremdeles holder ut paa siden av mig. Jeg tverskraar over fortauget og sætter fart paa for at skubbe ham av mig mot platantrærnes stammer. Det nytter ikke, han springer bakenom platanen. Og saa søker jeg at ri ham av mot muren. Nytter ikke. «*Mossjo, visitare —?*» Han vil vise mig det hele for tre pesetas — for den samme pris som nede ved stationen; i hans sted vilde en italiener begyndt med meget mer og nu slaat av; men den spanske gavtyv holder faste priser trods mangel paa efterspørsel. Han vil vise mig katedralen, Santa Maria la Blanca, La Mesquita, ja endog «El Santo Greco», som han tror er en helgen, vil han vise mig for tre pesetas. Man mister besindelsen, brøler: *Anda!* (gaa!)

... *Adios!* — Nytter ikke. Han fordobler sin iver; og hans øie leter sig frem dit, hvor mit blik stanser op: Jaha, det er kastellet! sier han... det Solporten! — Vi to er saa at si gamle kjendinger nu, vi har jo hat behagelig følge i 20 minutter ... Nu skal der paa spansk være to utveier med en slik klæg: Stille sig truende op og spørge med en ed, hvad han egentlig vil, og saa skape sig aldeles rasende, som man ikke nu kan svare for hvad her videre kan ske; men for det første maa da ordflommen mestres, og dernæst sitter den litt fast i halsen, den obskøne lille runde yndlings-ed, som spanieren smør hver anden sætning med, endog i damers nærvær, men hvormed man alene kan stemple sig som egte indfødt, saa alt praieri med ett slag er haabløst. Den anden utvei er at gjøre bruk av den formular, jeg fik av en ven i Madrid; man skal si med tilhørende smil: «*Non se canse Usted!*» (nu maa De endelig ikke gaa træt). Og jeg valgte den. — Jeg har ikke set virkningen før, den var uhyggelig: gavtyven blev hundesvak i blikket, han dryppet væk, sank blødende i jord. — Saa én stod igjen ganske fælen tilmode ved at træffe blank selvfølelse og stolthed hos en slik én. Det kan man kalde spansk tiggerpak! — — —

Man søker først den pragtfulde gotiske dom, med San Jago's kapel i den vakreste, enkleste gotik jeg vel overhodet har set. Og som én vandrer her rundt i det dype halvlys, sværmer tiggere og guider om én lik moskitos: «*Mossjo, visitare —?*» For jeg har ikke hjerte til at bruke besvergelses-formularen en gang til. Jeg vandrer ut i byen og rundt i dens trange, krokete smug, hvor som oftest ikke engang en vogn faar plads, saa man kløvjer melk og brød og søppel paa graa, langørete æsler. For en fugl i luften maa denne by med de lunefulde gater være som et raatnende blad at skue med dets net av utallige trevler. Jeg stikker indom kirker, jeg kommer forbi El Nuncio, det ældgamle galehus som Cervantes nævner; og jeg kommer ut paa

TOLEDO SET FRA SYD.

landet ved byens slagtehus, hvorfra den herlige utsigt er vestover mot Tajodalen og den sydlandske slette, som er blaagrøn av frodighed. Jeg kommer forbi den ørlille gamle teglstensmoske (*«Mesquita»*), som just er under enestaaende restaurering til turisternes ære: man hvitter og fornyer den, saa kalken driver nedover dens byzantinske fresker; snart kommer turen til freskerne, og naar de er færdige, er der visselig ingenting gammelt tilbake derinde bak de smækre hesteskobuer: Toledo har da faat noget virkelig pent at vise frem.

Men især vandrer jeg rundt i gaterne, som slynger sig mørke, oftest uten vinduer i de nedre etager; stundom virker strøk som en klynge forter og blokhus. I portalerne er der sengotisk ornamentik at se; der er ogsaa ældre, romansk-lombardiske søiler paa løverygger; men mest er der maurisk: f. eks. bare alle portene, som er saa dryssende oversaadd med de store naglehoder! Man bortrykkes til det mauriske Toloitola i det 9de og 10de aarhundrede. Og det er som man ikke hører det gnaale «mossjo» længer; fra vinduer vinker sirener, de staar hode bak hode, de banker, saa ruterne klirrer og er ved at springe: *«Mossjo!»* kakler det. Det er som indespærrede høns. *«Aqui»* (her)! skriker de. Og nogen har lært fransk og roper gjennem de lukkede ruter: *«Venez ici!»* Men selv det blir fjern historie i disse gamle gater. Det er som at vandre rundt i Pompeji, dette; endog hjulsporenes slit i den graa sandstens-brolægning er den samme. Bare det skiller, at her lever og rører endnu de borgere sig, som hører museet til. Og derfor griper denne by underligere end selve Pompeji.

En stanser op foran laaste gitterporter og ser ind. Der er tung aftenskygge her ute i det mørke smug mellem de høie paladsvægger. Men der inde i *patio*'en bak gitterporten sitter en ensom dame i profil paa en sivstol og luter ærbar nedover sin søm; hun sitter derinde i flommende, tindrende overlys, paa et gulv av brogede marmorfliser. Og i halv ring rundt hende staar

lerpotter med blussende røde geranier, som strækker blomst og drikker av det rislende overlys. De hidsig røde geranier er Toledo-kvindernes yndlingsblomst; paa væggen utenfor sit vindu har de dem ogsaa staaende allevegne og flamme blodrødt. Det er som et syn, dette billede derinde i den laaste gaardsplads; og det er som geranierne varer, at her leker man ikke med kjærlighed; den er selv et blodrødt, farlig digt . . .

Endog ansigterne, som møter én her, fører én ofte netop hen til den samme orientalske feverden. Jeg traf mænd med onde og sovende kabylerfjæs; her sprang en zigøinerunge med øine som nygjæret øl og med gavtyvkast i hvert lem, samt haanlatter efter turisten, som ikke vilde ut med en soldo; der saa jeg en blanding, det tunge skjæbne-ansigt — mon keltiberer paa berber-krop? Der møtte jeg i en bonde en forspist romer fra keisertiden, av Trajan-typen; de er merkelig nok gjerne bønder, de som minder om keiserbyster her syd; ind i konditoriet kom ogsaa en bonde — han vilde spendere varm eplekake paa to unggutter, som efter egte landsens skik lot sig nøde og ikke vilde sætte sig, før verten hadde sat sig og begyndt. De drak ikke vin, de bare aat kake, kake paa kake.

Man kommer frem paa byens store, skidne torv, Plaza de Zocodover, hvis gavtyver Cervantes har foreviget. Og de synes ikke at være i noget haabløst mindretal den dag idag. Her er yrende liv, trods sølen; spanierinder bykser over pytterne som raabukker paa de brutalt sterke ankler. Og rundt om under arkaderne leker unger; en steds staar klynger av kadetter og læser høit for hverandre detektivromaner.

Men hvergang diligencen fra stationen humper op paa pladsen under piskesmeld og rammel, blir her stille allevegne. Et helt stort torv sænker stemmen av nysgjerrighed. Hovedtorvet i Spaniens gamle hovedstad. De løfter sine ansigter som dyr, i umælende grandeza, ser sig ut saa vide, i dyrisk stædighed.

Hele torvet løfter sit ansigt. Og bare ungerne er moderne; de slipper sin snurbas og sætter over pytterne mot de nyankomne: «*Mossjo, visitare i monumenti —?*»

Som jeg sitter alene i skumringen nede paa stationen og venter paa toget til Madrid, slipper kontrolløren ind seks lysklædte, pur unge, glade piker; det er Goya's storøiede, smaa «*majas*», med blaa glimt i blikket og bronse-skjær i det mørke haar. De fylder perrongen med et bluss av knitrende latter; og den kom samtidig, som alene vel-instrueret teater-latter. De stryker ind paa mig, puffer bort i reiseboken, hatten er heller ikke sikker paa mit hode. «*Mossjo!*» hauker de. Og de kakler, og de er vaggende, og de er kniksende i hvert led. «*Debe ser un artista!*» (maa nok være en kunstner) skogler de til hverandre. Kanske det var min onde samvittighed, — men jeg opfattet deres latter som Toledos haan over det særsyn av en standhaftig turist, som ikke i nogen form lot sig fravriste en soldo til en gavtyv: nu mobiliserte det smukke kjøn og øvet den sidste hevn. — De sætter sig endog paa bænken hos mig, og da det blir trangt, og jeg reiser mig, styrter en endeløs latter ut over mig. Og jeg tar et uhildet skjøn henover den lysklædte række; det er i virkeligheden kun den besværede tyrs sidste haabløse blik paa sine banderilleros. Men de misforstaar blikket: i samme nu jeg ser paa dem, sitter de blyge, slaar sine tolv store, straalende øine mot jorden; de sitter tause av spænding, som om Paris stod foran dem med sit eple. Nu først ser jeg situationen: Det var glædestørstige harems-damer, alle seks; og deres latter var eggende, ikke æglende! Det var Toledo's allersidste opbud for at besnære, hønsene som kaklet fransk bak de lukkede ruter deroppe. Og alle seks klager da ogsaa nu til overflod stille op mot mig, at imorgen gaar der da ogsaa et tog . . . *Mossjo!* . . .

Majas leker med en utstoppet dukkemand.
Maleri av Goya (i Prado).

Men der kommer nye mænd ind paa perrongen, og kvindelatteren blusser eventyr-lysten op paany, sorgløs og klokkeren og uten nag mot nogen, slaar sine koglende toner om dem; dør saa ute i den brune høstkveld over den rævepelskantede Tajo, mens banemandens hæse, omstændelige markeds-skrik til avgang skjærer gjennem al lyd: *Señores viajeros, en tren!* Og toget triller mot nord. —

Det maa være kjedelig at være fordums hovedstad. Man har vistnok tittet paa en miniaturmodel av en by, en museumsgjenstand saa tætpakket av historie. Men livslysten var slet ikke blit museums-gjenstand. Selv om det var noget av det over det stille billede av hende i patio'en, som sat i sivende himmellys ene hos sin blussende geranium, saa var der dog ellers allesteds evne til lystighed, letsind. Ja, det var paa vei til at utarte til slyngelagtighed som i selve Neapel.

Og jeg mindes Goya, naar han maler Toledo's arvtager i festskrud, denne stilløse opkomling iblandt hovedstæder, saa grissen paa historie. Dette lille tætte, vidunderlige billede! Der er folkefest ute i det fri ved Manzanares's bredd; den gjælder stadens helgen. Og man sitter heroppe i aftensolens skjær og

Madrid, Goya's maleri i Prado.

venter nøktern, damer og herrer, og langt der nede er folket. Man sitter i stasklær og konverserer hverandre; skjønt man ser folket træde dansen dernede, er festen endnu ikke begyndt; men alt er der, foranledningen, menneskene, det gode veir. Og dog vil festen aldrig komme til at begynde. For der er bare én ting som mangler: evnen til at more sig. Og man tænker paa hollænderne, naar de lager sin folkefest, eller der er marked! — ja, om det saa bare er en traurig Callot, som tegner den! Her ligger det og dirrer i luften at der er noget avsindig ved selve forsættet. Og Goya er kommet i skade for at male det forfærdelige: selve glædens kaar i den nye hovedstad, idet han har malt folkets statelige opstilling til fest, — mens der bare er én som holder fest: den høislettens skingrende mai-sol om Madrids tindrende hvite paladser.

Og én mindes mere, én mindes den bys skjønne unge damer paa Puerta del Sol's asfalt i eftermiddagstimen, de vældige avgudsbilleder, fete av stillesitteri og canavas-søm og av konditor-

kaker; men hvis kyllinghjerner ikke behøver mer end en roman av Theuriet for at mætte sig; har man set én, har man set ialfald en god brøkdel . . . det svære hvitpudrede og minefattige ansigt, hvori der ligger to store øine, som ser tillidsfuldt ut paa alle mænd med sit bløte, brune heste-blik.

I den ny hovedstad er selve lystigheden, festfølelsen, letsindet museums-gjenstand.

PAA
CORDOBAS BRO

Det er som at slippe løs efter en bergtagning, naar én stiger ut i fri luft fra Cordoba's vældige sten-katedral. Domen har en grundplan stor som Peterskirken i Rom, med en skog paa en 900 lave søiler av forskjelligfarvet marmor, som bærer vegten av de uhyre mur-masser man vet er over sit hode. Lav som en mare, tynget stenrøis-hvælvet over én derinde i tusmørket.

En søker hit ut i solen for likesom at samle og summe sig. En søker langt bort. En kommer ut gjennem en triumfbue av en byport og frem paa den svære bro i syd, hvor kveldsolen skingrer og en kjølig vestenvind jager smaa krusede blaa bølger opover Guadalquivir imot strømmen. Her har de statsdannende romere været, har hugget og lagt de ældste stener, som i saamangen bro og viadukt og vandledning i dette land. Og der er æsler paa hjemvei her over broen, sølvgraa og store, hvite og godlidende i speilet; de kommer paa rad, men helt løse, dilter i tæt luntetrav, med rapt duppende langører, med en lys sauebjelde klemtende i takt; paa den bakerstes kryds sitter driveren med dinglende ben og halvblunder. De haster hjem efter dagens mishandling, svinger ned fra storeveien og ind paa stien langs elven, ustanselig diltende op bakke, ned bakke. Denne hjemtur mot nat er den lyseste

stund i deres liv — én hører det av klemtet, én ser det paa diltet. Sørfra kommer en flok jægere med en hel sværm utmagrede smaa hunder; de har ikke noget vildt med sig, men kanske det er avhændet i betids utenfor bytolden; eller stikker det i det, at spanierne efter sigende er daarlige jægere?

. . . Cordoba's katedral! — Den staar der som et tempel for mystikken som saadan, skapt ut av det underste i de skiftende religioner, ut av selve uendeligheds-tørsten. Kristentro og Islam har bygget den op gjennem aarhundreder, og de rev aldrig ned for hverandre, bare skjøtte paa og forstørret. Alene hos et folk med absolut underkastelse under mystik kunde slikt ske, alene i Spanien. Og midt i inkvisitionen, som satte sig til maal at indsvi den ene saliggjørende konfession, selv da blev denne religiøse labyrint staaende, med de mange trosbekjendelser i sin stil, utenfor arianisme, muhammedanisme, katolicisme; protestantisme nævner jeg ikke, for den stod vel for godtfolk den gang, som den staar for godtfolk her syd den dag idag, lik ateisme, idet de tænker som saa, at vil mennesket i det forhold bestaa som individ, er dermed paa forhaand al mystisk opgaaen i kultusen utelukket. Andre katedraler her syd kan nok ha noget av det samme, Toledo's hadde det tildels, og især Sevilla's, hvor gotikken indvendig simpelthen er puritansk, og hvor utvendig yr sengotik er møttes med maurisk pragt, og øverst paa den stolte kampanile satte endog barok ind. Men ingensteds præker det som i Cordoba's dom gjennem tusmørket og det stilløse rot denne ene ting, at i al konfession er der noget som er fælles: selve illusions-evnen. Det er middelalderens historie om de tre ringer op igjen, som gaar i arv, men hvorav kun den ene er det oprindelige rigtige arvestykke med den egte diamant.

En far lot nemlig engang gjøre to til, forat alle hans tre sønner skulde faa — og nu gaar hver av dem og tror at

h a n s er den egte og fine. Denne ældgamle, tilsyneladende kyniske anekdote i Italiens første novellesamling røber en religiøs tolleranse, den konfessionens indifferentisme, som dog ikke er rationalistisk, fordi den jo netop tar sigte paa det videre, paa selve illusionen. Hvilket syn efter min mening var korstogenes første og egentlige kultur-resultat. Den historie prædiker troens ret som saadan; den gir et glytt ind til det høieste trin av aandskultur, middelalderen kunde naa; den avdækker det dyreste klenodium, som dens særegne sjælfuldhed tilsidst sat inde med.

Det er over denne anekdotens tekst, at ogsaa Cordoba's dom prædiker. Og som én driver om slik derinde i søileskogen under mauriske hesteskobuer, saa blir én bergtat i disse smaa avgrænsede halvlys-verdener, som heter kirkeskib, og én stan-

ser op i deres mørke, snart foran disse inderlig dirrende, disse hete, hemmelighedsfulde bede-nischer eller mihrâb, med hele Orientens tindrende dryss av pragt; snart stanser én op foran kristen gotik; saa staar én i næste nu foran hul, pompøs barok. Og tilsidst, ja saa ser man sig uvilkaarlig spørgende rundt midt i dette ironiens vældige fadersmil over menneskenes konfessioner: men her er da visselig ogsaa en mihrâb for ateisten? — for stakkar, ogsaa han maa jo tro, med eller mot sin vilje; han maa tro paa sin egen sats, at der ingen er at tro paa.

Cordoba's dom blir den viseste kirke jeg har besøkt.

Og tanken leker atter østover, forbi det Tyrrhenske Hav, til Italiens centrum Toscana, og til Toscana's centrum: Hvor er florentiner-aanden forskjellig fra spansk sjæl allerede i byens ældste noveller! f. eks. i Sacchetti's, denne uforlignelig rike kilde, naar man læser den ret. Den bys aand ridser han op anekdotemæssig og uforvarende og uten anlagt kunst, men derfor saameget mer uforglemmelig; i al sin giftige kappelyst, i al sin hjerteløshed er den bys aand negativ, besat av optrevlende grin — det er som én tilsidst grangivelig ser den lille draape gift som ligger gjemt under borgernes tungerot og aldrig lar dem i fred. Og det er intet under at den stads dype aander søkte bort, likefra Dante til Leonardo . . . nemlig de store, positive, visionære aander, som trængte selvfordypelse istedenfor overfladisk konkurranse og slagfærdige svar. Og nogen bevarer hele sit liv igjennem sin fædreneby i hatsk minde, dette «ondskabs rede», som Dante skjelder. Den by er mer lik — skal vi av forsigtighed si en by utenfor Norge, f. eks. Kjøbenhavn, end den er lik Spanien.

Men denne side hos spanieren hænger sammen med det værdifulde i folket. Den egenskab er den sidste instans i spansk aand, til hvis positive dyp inkvisitionens haarkløverier aldrig naadde. Og den hænger nær sammen med deres sky for og motvilje mot enhver etsende, negativ ytringsform av hvad-

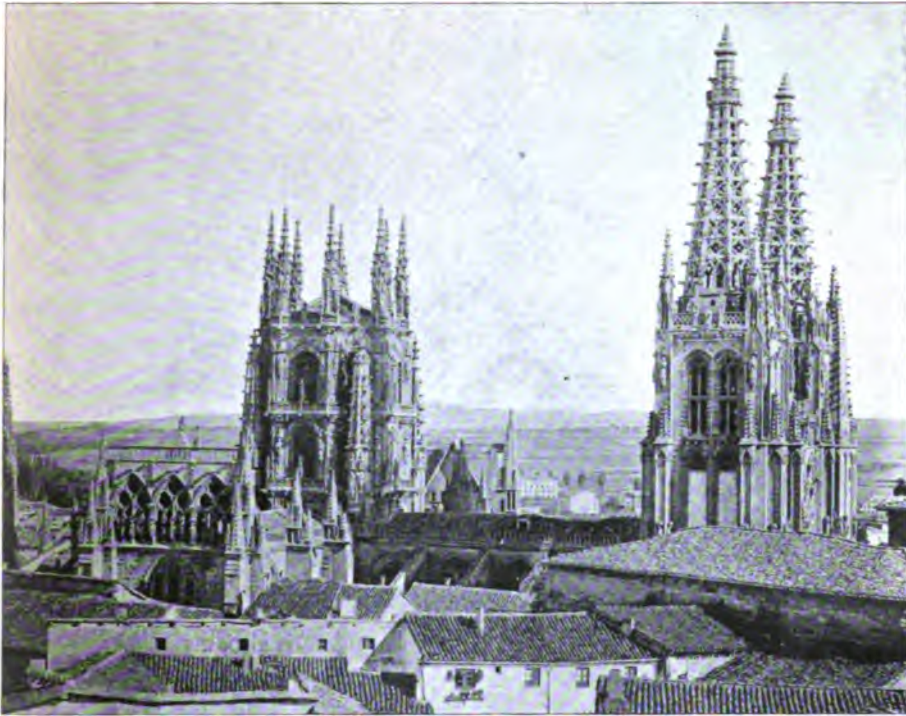

EN MIHRĂB.

somhelst art (ironi, parodi o. l.). Saa selv paatrængende tiggerpak smuldrer væk, naar man giftig ber dem ikke at gaa træt. Det er, ganske enkelt, race-træk, en slik evne til at tro; og et slikt mod er pant paa virkelig stolthed. Det er en fornem races træk. Spansk «grandeza» er mer end mine. Det er den egentlige plebeier, som garderer sig bak skeptiske attituder, — og denne plebeier har intet med det sociale begrep at gjøre; der finder man i saa maate ofte mer race end i overklassen. Den virkelige plebeier alene indsvøper sig og er puslingbange for at forløpe sig i sin tro.

Men hvorledes har spanieren formaadd at holde liv i dette karaktertræk fra middelalderen? — Og det middelalderlige stikker desuten frem i mangt andet; det stikker f. eks. frem i hans lager og hyppige bruk av ordsprog: ordsprog sies blundende, i vane, og tænkningen sover. Her færdes Cervantes paa grænsen mellem middelalder og ny tid, som saa tit; naar han ustanselig lægger Sancho Panza ordsprog i munden, saa er det en kunstnerisk bevisst og villet karakteristik, og han staar forsaavidt mere frigjort end eventyret, naar det fylder Askeladdernes skræppe med rammende ordsprog. Naar han lar Don Quijote oplære væbneren i ridderlige pligter og i samme gravalvorlige nu advarer mot at rape, saa er denne middelalderlige blanding av væsentlig og uvæsentlig komisk tilsigtet; men naar derimot digteren i alle sin helts oplevelser passer paa at betone, at han holder sig sedelig ren, saa er det utslag av naiv beundrings-trang, og det er i den form pur middelalder. Helt utleverer Cervantes ham aldrig til latteren; selv hos Cervantes er der altsaa middelalderlig tro.

Det gotikkens faste grep i folket, som jeg pekte paa i Burgos-artiklen, har hjulpet til at holde liv i dette middelalderlige træk. Dertil minder jeg om hin befrugtende dualisme i selve landets natur, motsætningen mellem gold høislette og smilende Eden langs elvene og ved deres utløp. Men jeg ind-

Burgos-katedralen set fra kastellet.

rømmer, at disse momenter strækker ikke til for at forklare, hvorledes folket reddet det troens klenodium, som Cordoba's dom saa betagende er et tempel over.

Det spanske folk er fuldt av motsigelser, har man sagt. Men hvorfor? Fordi folket er merkelig race-rent. Vel har folkebølger skyllet henover landet, men racerne blandet sig mindre end i andre land: de vek bare pladsen for hverandre. Mens f. eks. Italiens middelalder er optat med at fuldføre race-sammensmeltningens rent biologiske proces, saa har racerne i Spanien ordet hver sine aarhundreder; de stænger sig ute for hverandre, danner egne riker, eller de søker ly op i Nord-

Spaniens fjeldtrakter. Kelterne vek for romerne: i begyndelsen intet indgifte, og senere sparsomt! Siden vek goterne for maurerne: intet eller litet indgifte. De flyttet sig unna hverandre, som de den dag idag flytter sig unna en utlænding i kupéen.

Og dertil kommer én ting til: Man faar huske paa, at om der forekom blanding, saa var det første klasses racer som møttes; likesom araber-invasionen kun har styrket folket antropologisk, saa ogsaa psychisk og moralsk (nøkterheden, ædelmodet) — og det netop i et kritisk øieblik; for goteren, som kom i det 5te aarh., hadde, som den gemytlige farende svend han var, ukræsen og letsindig blandet sig med romernes rester, og de var, da araberne kom efter de par hundrede aars samliv, alt paa god vei til at være et svække folk; det var jo ogsaa av den grund at araberne seiret saa letvint over dem.

Da saa tilsidst sammensmeltningens time var inde, vet vi, kom inkvisition og religionsforfølgelserne; moriskerne, de kristne maurere, blev utvist, hvorved rigtignok hele blomstrende byer forfaldt, som det merkelige Avila. Og jøderne, som i andre lande pleier utviske race-bevisstheder og kitte fremmede elementer sammen ved sin handelsaand, de rømmer til Nederlandene i klumper paa 20—30 000, da Torquemada for alvor tar fat; og med den flugt hænger det vel sammen den dag idag det faktum i spansk forretningsverden at f. eks. bankiergeschæften ligger nede. De flygtende var forresten, antropologisk set, bedste sort jøder, de høie langskallede sephardim, som staar araberne nær, — og den invasion nyder Nederlandenes handelsverden, kanske Hamburgs med, godt av den dag idag; det er den type jøde ogsaa Rembrandt altid tegner. — Istedenfor den endelige sammensmeltning soptes altsaa landet rent — rigtignok strøk ogsaa aanderne med. Hvorpaa folket henfaldt til religionskrige istedenfor til handelsforretninger, imedens England stille lempet herredømmet paa verdenshavene over til sig.

Santa Maria la Blanca i Toledo, maurisk-gotisk blandingsstil («mudèjar»).

Noget bortimot slik maa Spaniens historie sees. Og her mener jeg er den inderste forklaring paa, at det folk reddet det dyre klenodium, evnen til tro: Racerne ligger side om side, uformidlet, umenget, uudvisket. I den forstand er folket mer race-rent end de fleste europæiske folk. Av den grund er det ogsaa et «motsigelsernes folk», som det heter, eftersom race-elementer har ordet hver sin tur. Men i kraft av denne art racerenhed blev de ikke kræmmere. Og det blev deres styrke. Men det blev ogsaa deres svakhed paa saa mange omraader; de forstod f. eks. bare at utplyndre sine kolonier, men ikke at utnytte dem. — De mistet tillike et gagnlig ferment i aandslivet.

Men samtidig bevarte de altsaa noget mot undergang, som idag er vel saa sjeldent som kommercielt geni: Midt mellem opblandede, raceløse kræmmerfolk bevarte de den oprindelige

og middelalderlige evne til tro. De bevarte den som karaktertræk ved selve folkeaanden. Spanieren bare smiler efter børsspekulanten, naar han ser ham halse avsted med en venal gamin-presse i hælene: Der er en del ting i livet, som ikke kan faaes for penger, tænker han; — end om det var ogsaa de værdifuldeste? — Det er i øieblikket et høist umoderne folk . . .

Det er denne folkets stolte evne man føler i Cordobadomens skumre søileskog. Det er denne stille prædiken, i saa ældgammel vis og dog saa flunkende ny, som gjør én fortumlet derinde, saa man søker her frem i dagslyset paa broen og til vestenbrisen, for at summe sig.

ANDALUSIEN
I REGNVAAT KVELD

Det er som at staa under et takskjeg uten takrende, slik siler regnet nedover én; og folk stiller sig godt indunder stationens halvtække, de som ikke skal med toget. Der hviner en svart gris ved godsvognene langt borte paa jordet — for her i Spanien er ikke stort andet under tak paa en jernbanestation end pengeskrinet og regnskabet; grisen skal over jernbanelinjen. Der er seks spaniere om den, og bare én har paraply — hvad blir det til saa mange? og han bruker den da ogsaa likesaa godt paa grisen. Og grisen hviner til himlen om naade; og ialfald finder han at han paa ingen maate behøver at skynde sig. Det gaar dog tilsidst i rasende fart, de holder sig i dens ører, i hale, i hvadsomhelst de kan naa av ledig lem paa grisen, og grisens tog opslukes og forsvinder i vandmassernes rykende graatt og i det himmelropende hvin. Regnet øker til skybrud. Og alle skinner staar under vand; spanierne sitter her inde i kupéen og ser smilende ut og mumler sin obskøne runde yndlingsed. For posttoget holder uten videre stille, skjønt det alt er to timer forsinket — «*el servicio*», svares der naar man spør, hvorfor. Men det er nok bare selve regnveiret i og for sig, som er aarsak; for endog ved knutepunkter og ved de største byer i landet ligger stationerne under aapen himmel — og ved slike vandmasser resikerer én jo baade personal og varer, at

«Plateresk», maurerstil og renæssanse i blanding (Sevilla-domen).

si, naar det ikke er griser, da. Men under halvtækket, mellem den tætpakkede, vaate menneskeklynge, klemmer en tolvaars jente sig frem med en stor lerkrukke og bare ett glas, og skjærer i, glædesløst som et ræveungeskrik: «*Quiere agua?*» (ønsker De vand).

Regnet slaar fremdeles nye perlerader paa skraa nedover kupévinduet, da vi har redet det værste av og omsider triller videre. Vi tar op vor niste imens og nipper til landets deilige, men sterke vin; for min reisefælle maleren benyttet opholdet ved stationen godt, han stak indom «*cantina*»en (skjænkedisken) og utvalgte for turen en flaske blandt stedets ordinære vin, som i cantina koster det halve av den i stationens europæiske restaurant, og dertil har den egenskab at være dobbelt saa meget vin.

*

Maurisk ornamentik (Granada).

Saa blaaser det op derute. Og det tørker paa ruten. Bak perleraderne, som svinder, ser vi alt letnende, drivende hvite skyer; der flænges blaa rift i dem, solen slaar ned paa irgrønne flekker i landet. Sterk-anklede andalusierinder kommer frem paa stierne, staar paa det irgrønne i geranierøde flammende skjørt. Det er søndag. Og naar toget holder, vil kvinderne storme perrongen for at se; kontrolløren med saksen strider den gode strid i stationsdørene og stemmer imot med hele sin brede ryg; men de nysgjerrige seirer. Da gaar han paa med tørre knytnæver; han planter dem ridderlig og av al sin kraft midt i kvindebarmer, — og der kvitres og der retireres. Men unge mænd, som har raad til perrong, staar i brune fløielsklær, med bak og knær graanet av slit, for der skal jo ikke saameget bruk til, før det synes i det stof; de staar i hvite hyssingsaalede, lefsevaate skor, med lav, bremfri lue; eller en stiv hat, helst gul, retbremmet og altid litt paa snur, med sin hake gjemt i det tykke uldskjærf. Brunt og gult elsker de; og deres kvin-

der elsker blussende rød geranium. Det er høie, statelige karer — de har berber-længden; og de har en holdning som floretfegtere eller som tyre-arenaens fotrappe «*banderillero*». Men de er ikke vide om brystkassen eller hærdebrede. Og de er forunderlig smækre om midjen.

Nu begynder ogsaa den type, som jeg har ventet paa i Spanien, den fra Velasquez's *Barochos* (de drukne) og andre billeder, og som er naadd Norden gjennem Josephson og Krøyer . . . den lave firskaarne pande, den utflytende vinmund, hvor læbens rødt og hakehudens lød glir over i hverandre uten skille. Der kommer en type til, som jeg ogsaa skimtet i Toledo. Kanske jeg ikke tør bli ved for skallemaalerne: men her holder ældre hærdebrede bønder paa sin ridehest, forpagtere eller lignende, og det er da grangivelig romer-ætlinger i høiere grad end nogen jeg saa i Italien. Kraniet er de senere keiserbysters; de har ogsaa tit den mætte, grumme gjep ved mundviken. Mon romer og vestgote i blanding?

*

Landskabet ligger grænseløst frodig foran os. Og ind og ut, i slettens grønne, bugter Guadalquivir sig gulbrun, med den blussende røde sivbord paa begge bredder; alle floder er jo skiddengule her i syden, og især paa en bygedag, for da fører de bare fet matjord med sig. Rundt om sletten hegner tamme fjeld, lunefuldt henslængt, og deres rygge løfter skinnende hvite smaa byer op mot himlens blaa. Eller der er slet ikke fjeld, kun skogklædte høider. En natur bare bestemt til lykke og fryd.

Andalusien! Ja, selve navnet — er ikke allerede det som duvende vinranker, som flammende kaktusblomst? Her maa gotikken dø med sin higen og de lange maal.

Og nu blusser der op baal langs skraaningerne. Mange baal! blaa røksøiler reiser sig skraa, driver indover i det melkeblaa, taakede regnlandskab, de driver som den herjende fiendes sidste baal paa Velasquez's vældige lyseblaa landskabsbakgrund i billedet av Bredas overgivelse, for luften er andalusisk paa det billede, hvormeget end begivenheden er nederlandsk. — Der er braatebrand over Andalusien! Og det flammer saa villig trods væten; det er letfængelig olivenblad som brænder. Gamle oljefete eukalyptus-frøhus brænder, og deres bouquet staar og skjælver ned mot toget. Hele sletten flommer i vidunderlig duftende eukalyptus.

Og inde paa sletten ligger smaabyerne som hvite, tynde striper, og med saa lave vaaningshus som én aldrig saa nord i Kastilien. De er klap-

«Mudėjar» fra Guadalajarr, Kastilien (1461).

Spansk blandingstype, maurisk blod (av Goya's dameportrætter).

pet slik i bakken at selv fælægrene hjemme paa veirhaardeste fjeldet ligger ikke saa lavt med sit takskjeg; heller ikke saa mistroisk med sin glugg av et vindu. Men hus her syd brukes jo bare til at sove i, og dø i.

Kjøreveier synes der ogsaa at være mindre av her end nordpaa. Folk rider paa alle stier utover sletten. Men findes der en kjørevei ensteds i det fjerne, er den i flittig bruk: husvogner med graa seildukskalesche i tøndehvælv over, og seks til syv muldyr foran, i ret række efter hverandre, som leker trædd paa en streng.

Og rundt om eiendommene, her toget triller, og langs jernbanelinjen staar der tornet fikenkaktus til hegn; eller helst kvasoddet graa agave; stundom er der ogsaa ført en staaltraadstreng gjennem bladene. Men som regel holder nok dens brod buskapen i age uten streng. Indenfor de sølvgraa agaver gaar rødbrune, stutte griser, — her i Andalusien har de dyr høie, mankelignende vildsvinryg. Eller der gaar unge blodsdyr og beiter, hester, kjør, oksedrifter, kanske iblandt tyreemner,

vordende espada-føde paa en av landets 250 faste tyrefegter-arenaer . . .

Byger gaar og byger kommer, og frem under nye, letnende skyer dukker nye sletter frem. Der kommer hele endeløse skoger av sølvlys oliven, hvor hvert træ nu staar med kulsvarte, regnvaate legger. Det er den sværeste olivenskog jeg har set. Hist og her paa bakkerygger i skogen ligger olivenmagasiner, hvite hus med rødt teglstenstak og ingen glugger; mon brønden ved siden er oljecisterne? Og gjennem olivenskogen løper en sølegul gammel landevei op bakke, ned bakke.

Der begynder artiskokkens sølvgraa, takkede græs! Jeg skimtet visst en kylling av en knop imellem bladene; og det i december! Ja, her er syden. Her er dog Spaniens syden, skjønt høislettens allersidste skraaning endnu varer ved i navnet. Og i landvinen her dæmrer der langt bak en fin sherry-spids; hver vinslurk gir den rike, deilige eftersmak. Syd-Italiens vinsorter har svovel i sit følge sammen med saa mangelund en urtesmak: Jeg sætter den dæmpede sherry-spids over svovelen. Jeg sætter den endog over selve sherryen længer syd, og faar jeg bare den, saa værdiges jeg ikke at tænke paa Manzanilla'ens og Montillado'ens rabarbratørhed.

*

Se, nu er den blaa rift i de drivende skyer blit aftengrønlig. Og paa stationerne fingrer snart et rødlig lys sig frem ut av lygtens sprinkler, kjælende og letende hen over hvitkalkede vægger. Ræveungeskriket gaar umelodisk der ute i mørket: «*Quiere agua?*» Og naar én stikker hodet ut av kupéens vindu, staar endnu en rest av varsom eukalyptusduft fra tusen osende frøhus ned imot toget og egger; og én mumler fjollet, at i december begynder braatebrændingen i Andalusien. Men da staar

alt artiskokken her, saa selvfølgelig som karvekaalen staar der hjemme i braatebrandens april, mens det river én i næsen fra alle jorder med sur sotlugt, saa du tænker paa irsk whisky.

Eukalyptusduft av en hel, nattesvart slette! Det er som deilig sherry-spids paa landvin. Nei, det kan ikke undre at her i Andalusien ingen gotik i længden magtet at holde sig opreist. Her maatte den flaue av som en solgangsbris ind under land, med alle sine vetløst høie maal.

INDOM PRADO

Man kommer paa sin tur tilbake til Madrid, ikke bare fordi landets jernbane-net er ordnet med hensigt slik, for at hævde staden som uundgaaelig centrum; nei, man stanser der ogsaa paany. Der er noget hemmelighedsfuldt ved selve byen, som tvinger én tilbake; er det en asketisk trang, som farer i én efter at sokne det trøstesløse tilbunds i denne by, som laa der i skingrende høislettelys? Var det ogsaa noget slikt, som den graaveirs-eftermiddag nu sidst bragte mig nordpaa utenfor byen og ut paa en av høiderne? Landeveien fortsatte nordøstover, den laa i gul, bundløs elte og ret som en strek, bakke op, bakke ned som vore gamle bygdeveier. Indover til begge sider har teglverk skaaret sig ned i jordens mave, med lodrette vægger; kvinder vasser om der i det gule dike under aapen himmel, med skjørtet op til knæs, bærer sten og lægger i lag eller stiller paa kant til tørk. Længer østpaa ligger der vist en kirkegaard, for landeveien her er fuld av likfølger, saalangt øiet kan se. Det er nok en fattigkirkegaard med gratis jord, for byens hovedkirkegaarder ligger jo paa en helt anden kant. Ialfald er det fattigfolk, som begraver sine døde idag, og her er næsten ikke ekvipager at se; den dødes paarørende har spleiset til en charabank, og hvor de ikke har hat raad til det, er de klatret op til

kusken paa selve likvognen. Der er likesom ingenting høitidelig over dette lange tog til graven, fordi der er gaat saamegen pruting forut for utlægget; likfølget er uten omsvøb bare paa jordarbeid. De sitter avstumpet og tause og likesom regner i hodet, litt ærgerlig paa liket, som for enhver pris vil kjøre til graven. Nu, dette billede av livets hovedbegivenhed med sin grimme detalj er fælles for enhver storby, naar man søker den og betragter den fra den rette kant. Men den svære synsrand bak de bølgende gule jordrygger, den er Madrid alene om, med de graa regnskyer som soper saa lavt henover træløse hauger. Ja, alt dette forfærdelige gule! og netop dette skrikende gule! Dette er bare Madrid, som begraver sine døde. Det er egentlig Madrid. Og mens man staar her paa bakken ved siden av veien og letter saa fattigslig paa hatten til alle likene, saa søker éns sind at verge sig, og man tar sig for ørene som mot skurrende mislyd; et slikt syn gjør én øde om hjertet, som et rovdyrs skrik en stille nat gjør det. Og man søker indover igjen til byen, der den ligger i høifjeldslys, med det hvite puds glisende mot balkongernes jern og mot skiddent graat listverk. Der er noget oprivende ved selve lyset. Enhver by har en sjæl. Og Madrids sjæl er skrik, ikke toner. Madrids sjæl er som en stump brusten verdensfornuft; der er ikke gjort noget forsøk engang paa at sætte stykkerne sammen — det er nemlig haabløst; og ialfald ligger det hinsides en spaniers evne, og kanske vilje med, — men da blir det jo én gang til saa haabløst. Allerede lyset over og naturen om denne by er til hinder for forfinelse og bløtagtighed; her er bare gromuld for dødsforagt.

Men jeg tror det er inderst inde dog netop dette som kogler én, og lokker én tilbake til Madrid. Og hvergang staar man der like haandfalden, naar man møter det, og hvergang vender man sig hjertesyk bort.

El Greco, selvportræt (1548—1625).

I slike stunder søker man ind i Prado; dag ut, dag ind søker man det museum. Det er den samme slags trang, som naar man drives hen til kaminen i et iskoldt stenpalads. Det er desuten et av de rikeste museer i verden.

Her er gammel fremmed kunst, og her er gammel spansk. Midt paa langvæggen i den længste sal hænger Tizian's rytterbillede av keiser Karl V «før slaget ved Mühlberg». Og denne graalysingens ridder paa den nattesvarte hingst blender alle lerreter rundt om sig. Blender næsten hele den lange væg. Veronese's solrøde kjøt slukner for den graalysingens ridder i staal. Et deilig digt i graalysingens alle toner. Hvad er det som blender? Farverne. Javist! Men for en lægmand kommer ogsaa det psychologiske moment til: Denne avdøde maske av en fyrste! dette hvite, degenererte pligt-ansigt! maskinen trukket op for sidste gang: imorgen stanser den neurastenisk, og seierherren gaar i kloster!... En digter med et enestaaende blik ind i menneskeskjæbner skapte det billede. Det er dette ved Tizian, som slaar en lægmand saa ofte, naar man ved et tilfælde er kommet til at blade i

KARL V., av Tizian.

historiske aktstykker og kan kontrollere ham i hans syn paa den historiske model: hans vidunderlige psychologi. Han var sin samtids klokeste øie. Og Tizian tiltar, Tizian er vældig, om man stritter med sin beundring aldrig saa trodsig imot, til hevn fordi han har saa lekende let for det....

Dyret og skrifterne
(av Goya's Caprichos).

Man gaar og tænker i salerne herinde paa dette Spanien, som fik inkvisition istedenfor renæssanse. Det lammet ganske anderledes end et blodbad en gang for alle: det smittet sindene med sit dyriske vanvid. Den mani la det intime individ øde. Og deres malere her i museet glir forbi motsætningerne i sit folks sjæl og natur, de veirer dem ikke engang; eller de tør ikke veire. De har ikke engang faat øie for det fritstaaende menneske, de eier f. eks. ikke skulptur. Da fortæller spansk arkitektur mere om folket end den bildende kunst gjør; den fortæller jo om møtet mellem en aktiv og en passiv race, idet gotikkens reisning og dens vilje har været maurerne livsalig. Dens aand utløste og forstørret orientalsk prydkunst, idet den ornamentale kunst blev overført og kom til anvendelse paa arkitektur, skjønt den ifølge væsen hører hjemme paa keramik, nips og paa æsker. Mudèjar-stilen fra det 12te aarhundrede og utover fortæller om det racemøte; i det 15de aarhundrede er favntaket fuldbyrdet mellem gotik og maurisk pragt. Og i den «platereske» stil ser man samlivet lekende fortsat, idet nu ogsaa renæssansen er kommet med. Men stundom virker blandingen underlig mekanisk, uorganisk, — som naar to av altfor uensartet race giftes.

Spaniens bildende kunst fik ingen renæssanse. Det folk fik inkvisition. Deres Michel Angelo het R i b e r a, mesteren i

at fremstille denne obksurantismens sensuelle sinds-farsott; hans helgenpinsler hører hjemme i et land, hvor Torquemada'er radbrækket medmennesker efter infamt utpønskede regler i *Malleus maleficarum*, hin rettroenhedens psychopate, haarreisende straffecodex. Der er intet himmelstormende, ikke engang reisning, bare en Seneca, ved denne maler i stemningsløst svart og hvitt. Rembrandt benytter ogsaa lyset suverænt; men han skaper en verden ved det, han bruker det til at gi dybde; og derind, i en mystisk fremmed verden, som er hans, indbyr han os at se: vi vender stille tilbake fra hans hemmelighedsfulde, rike land. Ribera skaper ingen verdener ved sit lys og sit mørke, gir ikke dybder; alt er flatt. Der sitret ingen sjæl. Der hvisket ingen røst. Han maler ikke heller Spanien med skriket i dets sjæl.

Og der hænger Zurbaràn's munker i sin luftløse tørhed. Kanske ikke saameget her som i Sevilla-museet ser man hvor han nasker i al sin fotograferende armodslighed; man ser i hans kunst igjen El Greco, endog venezianernes gyldne lød gaar igjen. — Og der hænger charmøren, alle bedsteborgernes yndlingsmaler. Murillo, hvis hovedsamling findes i Sevilla, har faat en rotunde for sig selv her i Prado, et eget bedehus. I godtfolks omdømme staar han jo paa høide med Guido Reni eller med Carlo Dolce — staar bare tilbake for disse i behandlingen av taarekjertlerne; og da faar det tilgives ham, om han laaner litt fra El Greco eller fra Rembrandt. Det er to eller tre stjerners kunst i reisebøkerne. Og da blir det en lægmands egen forbandede feil, om slike laan forstyrrer ham. Men den som ikke gaar her som kunsthistoriker, han leter ikke efter hændigheder; det er jo kunstnerens egen stemme, jeg gaar her og leter efter — ikke bare efter hvad huset formaar. Og naar man ikke hører en egen stemme, saa glir en ulærd mand uberørt videre.

Der kommer klassikeren Velasquez's sal. Ved den mester gjør en lægmand klokest i at være særlig varsom. Det agter jeg

ogsaa at være. Ikke bare fordi jeg har glædet mig saa tit ved det prægtige landskab i hans hovedbillede Breda's overgivelse og ved det fortryllende fine smil hos den belevne, graanende spanske seierherre, vestgoternes ætling, som mottar byens nøkler av den overvundne flatlands-type.... •

De andre spanske mestere her er eklektikere, ikke egentlig nyt skapende. For blev de en tap, hvorom kunstens historie dreiet sig? en terskel hvorover man steg ind til et nyt rum? Blev Murillo, Zurbaràn, Ribera det? Og derfor fatter jeg ikke, hvorfor tyske antropologer, som Woltmann, anstrenger sig saa for at annektere dem som race. I antikkens kunst frembragte Sydspanien en graatmild Seneca, Quintilian lærer i retorik og literatur, epigrammatikkens mester Martial; men de er, kanske delvis med undtagelse av Martial, ingen originale racetyper, de bærer alle en for vidt kommet opblandingens hele svækkede fysiognomi. Og disse spanske malere her i Prado snyltet paa italiensk renæssanse; deres forhold til samtidens kunst er op igjen de antikke romeres til græsk kunst. Og hvis jeg for skallemaalerne turde fremture, saa vilde jeg si, at disse tre andalusiske malere er mere romernes ætlinger end Italiens renæssansekunstnere er det. Det latinske element har overtaket, og de er efter mit skjøn litet i slegt med Cervantes, i hvem det vestgotiske folkestof seirer. Murillo er Ovid, som ifølge tidernes pinagtighed maler «purisima concepcion». Den som beundrer Ovid, er dømt til at beundre Murillo.

Men nu ser jeg blandt væverskerne paa Velasquez's andet hovedbillede en kvindenakke, som er fra Holland. Paa Las Meninas (Filip IV's barn i deres kammer) er der et stille bakgrundsinteriør, et intimt glytt ind gjennem en aapen dør til et bakenforliggende værelse i andet lys: det er hollandsk. Tizian ser jeg ogsaa spille ind i hans billeder. Det er vel min feil: men jeg bekjender at jeg har vanskelig for at høre hans egen stemme uten i den ene av de to skisser av villa Medici i Rom,

der har han malt noget han virkelig elsket. Tør jeg fremture og si at Velasquez, det er dog Horats? Og at den som elsker Horats som stor digter, elsker ogsaa Velasquez med hud og haar?

Men spanieren idag priser disse fire malere som «idealister»; Goya er «naturalist».

«Naturalister» er dog vel egentlig de som mangler egen stemme. Det er de egentlige naturalister; de mangler nemlig da ogsaa sjæl, eftersom sjæl kan man nu engang ikke saadan laane.

I kunst har disse andalusiere en merkelig liten evne til illusion. Der er en umiddelbar virkelighedssans, en ensformig og temperamentløs underkastelse; det er som kunstens rang og ret som saadan endnu ikke er bragt paa det rene. Tyrefegtningens brutale haandgripelighed er f. eks. mere for dem end det sterkeste drama. Og man indser hvor let i et slikt naivt kunstfolk en Don Quijote kan komme til at hugge hoderne av dukketeatrets maurere. Det kan synes underlig, siden jo religiøs tro var spanierens styrke. Men den tro beror paa evne til illusion om det hinsidige. Kunst beror paa illusion om ting paa jorderig; blir den saa paagaaende, at den fortrænger virkeligheden, er den jo ophørt som illusion. Da er den hallucination, som ikke længer befrugter aand; da gaar man løs paa dukketeatrets maurere med slagsverd. Med andre ord: Jeg vil ha sagt, at ved disse malere er det ikke bare inkvisitionens følger én sporer. Det er selve den andalusiske aands væsen, som aabenbarer sig i denne art kunstgemyt. Og meget av det jeg kjender av spansk literatur fra idag, er i slegt med det.

Men der er én som hænger her, som har egen stemme, og en intim stemme — El Greco. En skjør, hektisk aand med en uendelig, en syk følsomhed. Hvor suget ikke i Sevilla hans ene portræt av hans søn, den unge maler, vore øine hen til sig og bort fra alle væggenes Zurbarán og Murillo og Ribera!

Breda's overgivelse, av Velasquez (detalj).

Et billede av ungdommens hele vidunderlig skjøre sjælfuldhed! Han er imidlertid ikke født spanier. I øieblikket er han som bekjendt paa høieste mode i Europa. Og jeg lægger ut for min ven maleren, hvorfor jeg tror han saa tit maler graagule lik istedenfor mennesker: Han kommer fra en av de græske øer, og lærer i Venedig under Tintoretto; men nu hænger der et billede av hans lærer her like i hans nærhed, og det har den selvsamme graagule tone. Ovenpaa kolorister som Tizian, sier jeg, men især ovenpaa Veronese, er omslaget kommet, øiets overmættelse, væmmelse efter farvesviren; man har sagt: Tak, maa jeg saa heller faa en tegning eller radering!

Senere opstod endog helt farveløse malere i Venedig, som Canaletto og Guardi. El Greco er kommet til paa denne reaktion mot det utadvendte, paa leden over bravour og manglende hjerte; han gjør i farveløshed. Og jeg prøvde at ta paralleler fra vor tid og forklare hvorfor El Greco kanske er høieste mode netop nu. Min ven hører taalmodig, og saa kræmter han og svarer: Du ser, det er en stor kolorist. Saa jeg stikker min pipe forsigtig i sæk og gir ham ret; for jeg vet at han eiet det sikre øie, som f. eks. der hjemme i Norge forstod Gauguin's følsomme kunst fra første stund, mens de fleste endnu turde trække paa skuldrene.

Desuten har jeg lært ialfald det av kunsthistorien, at man staar sig paa at bruke ørene: om man nemlig ser litt usikkert, driver man det utrolig langt i kunstforstand ved bare at høre godt.

Og jeg er nu blit litt bange, at jeg kanske i det hele har rodd mig en smule langt ut med alt dette lægmandsskjøn om andalusisk kunst.

Det spanske folks mystik, folkesjælens fine røst lyttet jeg mig ialfald ikke til hos nogen av de nævnte fire spanske malere. Ingen av disse fornam nemlig mislyden i ødet, livsskriket. Ingen av alle disse uten den som jeg skal si litt om i en anden artikel — Spaniens maler, selv om det ikke er maler han først og fremst er.

Goya.

PAA
BARCELONA'S RAMBLA

En gaar her op og ned paa Barcelona's Rambla, hovedgaten i en millionby og Spaniens eneste moderne boulevard; spasergangen ligger bred i midten, mellem to smale brolagte kjørebaner; og graastammede plataner kanter den langs begge sider; paa pladserne bivrer palmers bladvifter i morgenbrisen. Hist og her har store aviskiosker lagt sig, og smaa utskjænknings-paviljoner, som betaler svære summer pr. aar for retten. Der staar en fuglesælger med et utal bur, og i dem har han en sværm nyfangede gulgrønne sangfugler, som flakser rædde rundt. Der staar en skidden fet prest hos ham, som netop er kommet fra grønsaktorvet i sidegaten, og kjøper nu sit net fuldt av fuglepar; for hver ny han putter ned i salaten, slaar han faste knuter paa sit net, som han gang paa gang maa løse. Der staar en blomsterkone med en flok piker, binder vældige buketter, — og nellikduft og rosers duft fylder Ramblaen. En skyver sig frem i folkemylret; her er svart av mennesker, som er ute for at indsupe havets morgenfriske, fugtige aande. Og for at se og sees; her glir ogsaa kolde kokotter fra Paris, hvis kjærlighed blev videnskab. Folk har likesom mere hast her end i andre spanske byer, de gaar hurtigere.

Der er hvile i et slikt vildfremmed folkemylr, det er i det man først er ene; og det har det foran havets bølgemylr, eller

Zaragoza, maleri av Mazo, elev av Velasquez († 1687).

foran skogens susende trær, at det holder én vaaken midt i hvilen.

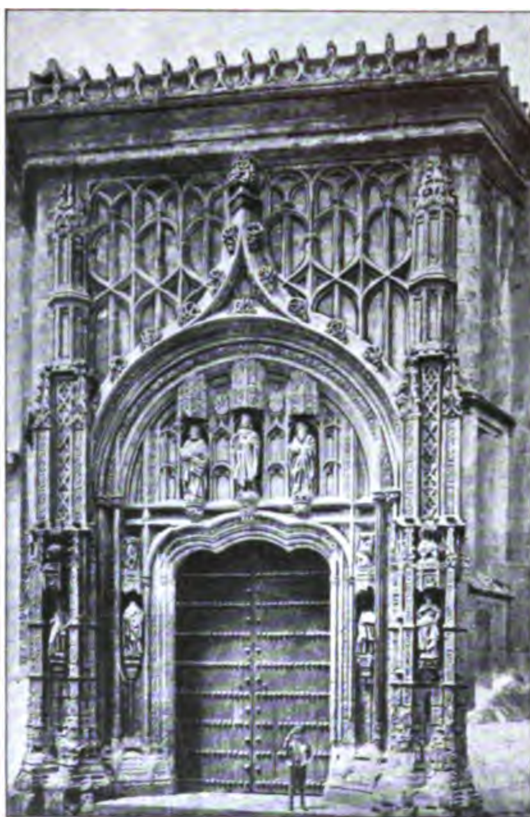
Allerede gatelivets pulsslag fortæller, at her er spanieren vaaknet, der er livsvilje. Og for at mindes noget rigtig himmelfjernt i dette brusende, uvorne liv, mindes jeg liktog-byen Madrid.

Spanien synes jeg, som tidligere antydet, er ialfald tre: Der er denne remse Spanien fra hav til hav her nord om Ebro og Pyrenæerne, der er Kastilien, og der er Spanien om Andalusien i syd. Men der syd gliste der en forvildet race imot én; i Sevilla var det i saa maate næsten som at spasere paa Neapels gater.

Men især er Spanien denne remse i nord. Og jeg husker alle de faste blik, jeg har set bare paa denne tur fra Zaragoza og hit. Jeg mindes ledere i deres republikanske aviser, hvis korte, flammende vilje jeg aldrig saa maken til; den var som et glohett jern, og det kan bare være et tidsspørsmaal, naar slikt brænder sig frem til sit maal. Og folketypen her nord blir for mig det tunge, mørke skjæbne-ansigt paa den høie araber-

krop, vilje-ansigtet, som intet hensyn kjender og intet offer skyr.

Spanien er et overraskelsernes land, intet lands fremtid er slik hyllet ind i mørke. Fordi man nemlig ikke vet hvilket folkeelement faar ordet i det næste nu. Men montro ikke fornyelsen, om den kommer, allikevel vil komme nordenfra? Her har nationens aktive racer tilhuse. Der vest bor mest langskallet, egenraadig ibererslag, hvis lyst fra urold av er gaardsbruk, samt fiskeri. Her langs Ebro holder kelterblanding til, og hans anlæg ligger for industriel bedrift, et urgammelt racetræk, som en mindes fra vore ældste ættesagaer, hvor allerede raceblandingen er i fuld gang, og den ene søn jo er lys, den anden svart og styg, men «*hagr á tré ok járn*» (hændig i træ- og jernarbeide); al sagaens dramatiske spænding er i grunden bygget op over disse — den blonde og den svarte søn; skablonen sneg sig endog ind i vor kongesaga. Og sagaen ser stundom litt partisk paa den svarte søn, ganske som Mommsen, som i kelteren jo rent synkvervet bare ser nutidens franskmand og Preussens vordende fiende:

«Plateresk» fra San Jacintokirken i Cordoba (1557).

Kelteren nordenfor Po blir derfor i Mommsen's øine pyntesyk, utadvendt, ustadig. Raceblinde Mommsen! end Numantias forsvar her litt syd for Ebro? Byens navn er keltisk; og paa nye arkæologiske terracottafund derfra er det godtgjort, at ornamentikken er keltisk. Numantias forsvarere var tilfældigvis disse «ustadige» keltere!

Jo, her nord opunder Pyrenæerne banker folkets hjerte, baade i vest og øst. Det er kanske langt frem til den ny tid, jordarbeiderne har f. eks. endnu ikke rørt paa sig, og der sitter bare én socialist i Cortes; men her ligger dog nationens politiske fremtid, likesom den igrunden altid har ligget her. Paa kort tid kan omveltningen være skedd i næringslivet, i jordbruk som i fiskeri; i ett nu er en primitiv træplog ombyttet, og en vakker dag sitter de ikke mer og driver fiske paa havet fra aapne robaater.

Det som Spanien bestandig har manglet, er imidlertid handelsmænd; det er specielt pengetransaktionernes mænd det manglet, de snyltende mellemmænd, aagerkarlens yngste bror bankieren. Og her i nord har man saavel jordbruksprodukter og vin som metaller og industri: handelsmanden mangler dog endnu; og landet oversvømmes av geschæftsfolk fra andre nationer. Men denslags ting læres ogsaa, det er jo bare en viljessak; selv den første bedste dosmer ser man med lethed avlurer sine rivaler det nødtørftigste av handelsknep, — og saa skulde ikke en spanier her nord kunne lære det! Men det gjælder rigtignok at skynde sig nu; for om ikke saa længe er den nye, vældige færdselsaare færdig fra Frankrike under Pyrenæerne til Zaragoza . . .

Og jeg gaar her og sanker ut viljes-ansigterne og ser ind i dem. Ja, hvis denne del av landet blir ved at føre an, saa blir folket et utsøkt farlig folk. Naar grundelementer som gotikkens higen, keltisk seighed og baskisk individualisme, slik som denne ytret sig allerede i hang til spredt bebyggelse, saa jeg de fem

Baskiske fiskerbaater (fra San Sebastians indre havn).

minutter hin dag indover baskisk grænse bortrykkedes helt nord til brækkerne i mit kjære Vestland, — naar slike elementer indgaar forbindelse, som de har gjort det her i Ebrodalen, saa kan vel en farligere proces for et samfunds bestaaen neppe tænkes. Det er nemlig ikke apacher, som driver sit spil med bomber f. eks. her i Barcelona: det er farlig nordspansk folkesjæl, som ulmer; det er noget av en naturlov som virker — hvad nytter i længden mot den præfekten general Weylers kanoner? Men mon tro de saa, med den baskernes anarkoide draape i sit blod, blir staaende ved republik? mon tro de stanser før ved føderation? Eller foresvæver der dem noget endnu friere? . . .

Og for tiende gang kommer jeg nedover Rambla'en og stanser ved presten med det skidne, nærsynte blik og de fete fingre med svær sørgerand under hver negl. Endnu staar han og

kjøper smaa, nyfangede sangfuglepar, og for hver ny løser han de kraftige knuter paa sit net og putter dem nedi til salaten. Han han vakt opsigt blandt bærmen her. Denne presten er en ren opkjøper! Mon tro han vil slippe igjen disse rædde smaafugler, la dem stige tilveirs høit over aaserne bak Barcelona, til de faar sit lille land i sigte, og med glædeshvin styrer hjem over kollerne til pinjeskogen nord under Pyrenæerne?

Naar de spræller rædde nu bak sprinklerne i fuglesælgerens bur, saa klipper hans øie fugtig; naa, der saa jeg det: saa klukker hans perverse hjerte! Han elsker at se utæmmede sangfuglers skræk . . . Der gaar han; nu skal han hjem for at sitte og se paa hjerterne banke sig træt i de vetskræmte fuglebryst! Den karen er spansk aandsliv og spansk fremtids værste fiende ogsaa her nord. Men det er det da heller ingen spanier ialfald her nord, som ikke er klar over.

Utover stenbænken hos sælgeren ligger fuldt av død smaafugl, som allerede er segnet om av sindsbevægelse. Og røde roser og røde nelliker dufter over deres gyldne smaa lik.

FORAN GOYA

Goya var bondesøn fra Zaragozas nærmeste omegn. Slegten skulde engang ha været adelig. Men adel i Spanien behøver jo ikke at si saa meget. Høiadel — «*nobleza*» — som sitter med stamgods og har titler som *duque*, *marques*, *conde* og *vizconde*, var det ikke. Vel neppe heller *caballero*, som ogsaa var privilegeret stand, om end uten stamgods, men som dog i gammel tid ikke kunde brukes med svækket betydning, bare = «mænd», i motsætning til «kvinder», slik som man nu læser det over døren paa de uundværlige bekvemmeligheder ved jernbanestationerne: «*caballeros*» staar der; — paa det sted endte den titel. Goya's æt er vel i tilfælde kommet av dette brede lag halvadel, kaldt «*hidalgos*», som ogsaa i gammel tid kunde være forretningsfolk, og naar de ikke eiet noget, het «*barones*». Men man vet ialfald sikkert, at familien var indvandret til Aragonien vest fra Galicien. Jeg har endvidere skaffet mig at vite, at paa baskisk skal «*goi*» betyde «haug». Og dette faktum veier for mig langt mere, end at han er oprindelig adel; allerede av det har man nemlig lov til at formode, at der er baskisk (iberisk) stof i Goya's æt. Og paa et par selvportrætter fra de yngre aar, baade der han i lekende flirt hilser paa hertuginden av Alba, og der han staar i tverstripede benklær og maler, — i de to synes jeg at skimte

den fine, krumme, men litt smaaskaarne, kjøtfulde baskernæse. Det andet stof i Goya er altsaa aragoneseren. Og ved det sidste mindes jeg Italiens egteste og selvstændigste forfatter, om hvem jeg i sin tid vovet den hypotese, at der randt spansk blod i hans aarer; siden har jeg bedt ham undersøke saken, og for ikke saa ret længe siden meldte han mig tilbake, at det hadde han gjort: Verga-ætten var indvandret fra Aragonien.

Skjønt selv en lægmand ser, at Goya er yderst ujevn i sin kunst, at han nok tillike var an i Rembrandt og i flere andre mestere, saa har han frigjort sig tilsidst, fundet sig selv. Og fra den stund træer der med ham en ny race frem i den bildende kunst. Goya springer ut som en egen blomst. En aabenbaring fra en ny gemytsverden. Likesom i landets selvstændighedskampe hint pyrenæerfolk blev bolverket, som ingen fremmed magt kunde bryte ned, saa blev det det ogsaa i dets kunsthistorie. For det er i virkeligheden paa trods av sin samtids aand i det romanske Europa, at Goya træer frem; fransk kunst ligger jo da i klassiske lænker. Rationalismen hadde utvisket al bevissthed om race, og den franske revolution med sin overfladiske «egalité» hadde ordet. Først ved Napoleon, som skar gjennem Europa paa kryds og tvers og laget riker, naadde det der sin karikatur og revnet. Inden sit hjemlands grænser maatte rigtignok ogsaa Goya i begyndelsen ofre til tiden og smøre op madonnabilleder for at bli bemerket. Og det er vel egentlig først den moderne «symbolisme», som har formidlet forstaaelsen av hans kunst, likesom hemmeligheden ved El Grecobegeistringen i øieblikket inderst inde beror paa strømninger i tidens egen malerkunst. I sit kunstkonservative hjemland er imidlertid Goya den dag idag set ned paa i sammenligning med Ribera og Murillo og Velasquez, hvilke mestere da ogsaa samtlige har langt bedre plads i Prado's forøvrigt kjeldermørke rum end Goya; ja, jeg føler tit her i Spanien, at det i grunden er de enkelte turisters efterspørsel som holder ham i kurs hos

hans folk. Han er nemlig *«naturalista»*, svarer man med en let gjep. Og det, de folk forstaar og priser, er derfor det mindst betydelige, det som er mindst Goya, f. eks. hans paaklædte og avklædte «maja»; saa vidunderlig den nøknes midje er behandlet, og saa megen sensuel skjønhedskultus der end aander av hvert penselstrøk: billedet er dog ikke idérikt eller fantasifuldt — piken er blot et nysselig klenodium. Og han ofret vel atter til tiden, som ønsket en ny Venus *a la* Tizian. Det blir da ogsaa av den kunstkonservative bedsteborger den dag idag nydt som et pikant fotografi. For hans eftertid var ikke saa høitidelig som dengang den døpte Tizians lignende eksperiment «den himmelske og den jordiske kjærlighed».

Goya's hustru.

Spanien har ingen renæssanse hat; og det var en lykke for Goya, som dukker op utenfor hvert knugende forhold til fortidens kunst. Traditionsfri og uhemmet av antikken faar hans aand anledning til at gripe saa vældig tilbake, ned i sit eget folks bankende liv, og paa den anden side netop derved peke saa langt frem; av samme grund holder han sig ogsaa klar av barokkens skjær, skjønt det er i dens brede led han seiler, idet jo al reaktion mot antik trældom, den side, som i Italien

Daarlige digtere (av Goya's Caprichos).

ubevisst blev barokkens grundvæsen og førte den ut paa de vilde veier — den reaktion blir upaakrævet paa spansk jord. Og dette, at han pendlet frit mellem middelalderlig mystik og et rationalistisk sekels skarpsind, gir netop det personlige av hans kunst den sjeldne svingkraft. Efter inkvisitionens pietistiske mare blusset bare kunsten tifold sterkere i veiret. Det svimlende ved hans fantasi, det vilde, det er just det, at han — nutidsmennesket! — staar saa direkte og intimt i forhold til middelalderlige sjælsrørelser; spansk jord dampet yrt av taarer og blod, av knuget livsmod, av het higen, av tankers brand, og i denne forfærdelige seidkjel, som denne jord var, stirret Goya ned. Han sat over dampene og bedøvedes. Det er visselig heller ikke et tilfælde, naar hans ældre samtidige, venezianeren Tiepolo, barokkens sjælløse virtuos, som intet andet var end adræt bravour, gjorde en reise hit og søkte fornyelse og gromuld for sine utvandede hjerterøtter; den praktiske italiener hadde tæften av rik og tung race, han veiret den daadsvangre, dampende jord.

Denne jord var Goyas lykke. Denne var hans skjæbne. Ubekymret opfanget han mislyden i spansk folkesjæl, og gav

det fra sig uræd. Det gik saa heldig, fordi bedsteborgeren ikke forstod rækkevidden av hans syner — endog den dag idag aner de det kun. Han kom ikke til at forherlige sit folk, likesaalitt som Cervantes. Husk portrættet av kongehuset — det menageri! Eller av «fredsfyrsten». Hvilke blade av Spaniens historie! Man behøver simpelthen ikke mere om den tid. Og det er egentlig ikke satire: det er kun hans store øie for utysker, som ser. Eller inkvisitions-tribunalet, galehuset, selvpiskerne, krigens rædsler o. s. v. o. s. v. —

Tilvisse, en stor kunstner gjælder i sin samtid ikke for ensbetydende med en god borger; ja, historien viser os kanske endog, at et samfund ikke altid var paa det sterkeste den tid det fostret de største kunstnere. De følger likesom hver sine love, det labile kunstnergemyt og de statsmandens evner, som bygger landene: stundom falder de vel sammen, likesaa ofte ikke. Det er en haard naturtilskikkelse i denne uavhængighed, at det saa tit er de ukunstneriske, massive sind, som under hverdagens løpende statsforretninger trygger et folks eksistens. Det er saa tit ikke kunstneren. Det har kanske aldrig været kuntneren. Sparta f. eks. internerte sig og blev sterk krigerstamme, og staten gik ypperlig foran alt; men dets kunst? Og endog Latiums romere, som erobret verden: hvor er deres kunst? De borgere mente, at den kunstner, som ikke lar sig hyre til de løpende forretninger, er unyttig, om ikke bent ut statsskadelig; det faar ikke hjælpe, om han, for at være egte, er nødt til at opta i sig aldrig saa meget av folkets aand, eller om han bærer dets præg aldrig saa levende i sit syn paa natur og mennesker, i kompositionens bygning, i foredragets rytme. — De statens borgere i Sparta og i Latium tænkte vel slik den gang, og hadde slet ingen kunst behov.

Det kan være os likegyldig hvad de tænkte! Vi bare spør: Hvor er egentlig Sparta nu? hvor er Latium? Men hvor er saa Athen?

Kanske kunstnerne ikke var saa daarlige borgere allikevel, naar det kom til stykket. Det skulde ikke tilfældigvis stikke i det, at kunstneren er selve folkets jordbund? Og om den dag kom, da man spurte: Hvor er egentlig Spanien nu? — saa kunde en spidsborger av en caballero svare: Jo, f. eks. Goya. Det skulde ikke tilfældigvis stikke i noget slikt? . . .

*

Paa væggene i sit hus har Goya malt en rad fresker, som nu er overført hit til Prado-museet. Det er forfærdelige emner. Der er saaledes det av krøplingerne paa vandring til Isidro's undergjørende kilde — den hæslige klump av forvanskede menneske-ansigter . . . ligner kjæmpemakk, der de bugter sig frem i langt følge. Eller der er det av de to mænd, en gammel og en ung — kanske far og søn! — som staar i diket tilknæs og slaas paa liv og død med stokker . . . den gamles blodige, uformelige ansigt med det ene øie allerede ute. Bare «smakløse», gyselige emner! bare billeder fra det forvildede spanske folk! Men som avslutning paa disse fresker staar en sørgeklædt kvinde op til en sten — det er vel et gravgitter, det i bakgrunden, — stirrer stille ut for sig, samler i sit sind, hvad

hun her har set av forfærdelige emner: ja, slik er livet! ... Den smerte, som ikke længer graater, den gudsforlatte, ordløse kvide. Og jeg mindes atter baskernes maate at lægge sine gaarder, deres sans for spredt bebyggelse, og dette sære og indadvendte, som laa under det, stivnakkens syke ensomhedstrang. Baskerne vet, hvad kvide er, — ja, for om de ikke eier glosen, saa eier de dette billede.

Men godtfolk sier, han behager sig i gyseligheder: «*Naturalista!*» Han «overdriver», og bourgeoisiet sukker efter «sund sans». For de er i grunden altid enig med assessoren hos Ibsen, at «saadant gjør man da ikke». I Barcelona saa jeg en skisse av en tyrefegtning paa aapent landsbytorv; lyset samlet sig om tyren og manden tilhest, — eller rettere, det var samlet om to par hvite glør: tyrens og picadorens øine, som stod paa stilk. Javist overdriver han! Eller det første møte mellem ham og hertuginden av Alba: Lutter øine! — Eller blandt tapetmønstrene i Prado det, som heter *La maja y los embozados* (piken og de tilhyllede): Tre-fire tunge, raa kjæmpeskikkelser ... bare tyrefegter-legger og tyrefegter-laar, og mellem de mandfolk et barn, en

liljevaand, som med straalende øine indbyr dem til en uskyldig spasertur i den mørkegrønne skog, ind i det dunkle . . . ind i eventyret; fuld av anelse er dog hendes øie. Og som motsætning hænger der det andet, med de fire-fem piker, som overgivent leker himmelspræt med en utstoppet dukkemand paa et laken... bare kvindeøine og en livløs leddedukke i mandsklær. De to tapeter blir symboler paa kjærlighed, og det ene kunde hett: Mænd og kvinden, det andet: Kvinder og manden. Ja, selv i sine portrætter overdriver han. Vidunderlig har han saaledes malt den retmæssige skinsyke ind i sin hustrus skjælvende, bristefærdige blik, — han, egtemanden som satte alle kluter til i et stormende liv. Endog ved dronningens portræt kan han ikke bare sig; fire eller fem ganger er han sat til at male Maria Luisa av Parma: og hver gang blir det dog en nymfoman halvskrulle, han maler. I kongen Karl IV har han kun set og malt taapen og hanreien. — Eller jeg tar et eksempel fra hans raderinger. I samlingen *Proverbios* er der et blad, hvor man ser en pjusket, ribbet kylling, som hæslige koblersker soper ut med feiekosten. Overdriver han igjen! Men gives der i kunsten et mere skjærende billede av hin første — eller sidste — gang hos betalt kjærlighed? Det fortæller tillike, at Goya, den «*naturalista*», ogsaa vet, hvad kjærlighed ikke er. Hvilket jo ikke interesserer en eneste caballero.

Goya overdriver. Der er nemlig i al kunst noget forbistret noget — man er blit enig om at benævne det sjæl —, som formindsker og forstørrer suverænt, som skalter og valter efter eget forgodtbefindende, sænker i nat eller løfter op i dagens lys. En slik sjæl kjender virkeligheden likesaa nøie som godtfolk eller et fotografiapparat; men atpaa kjender den ogsaa virkelighedens virkning paa sig selv. Det er at gjengi dette sidste, den opfatter som kunst. Den «overdriver».

Og det er derved Goyas verker av sig selv og ubevisst faar almengyldighedens vingefang, — blir «symbol», før symbol-

Spansk gitarspiller (av Caprichos).

ismens tidsalder. Det er det, som e r symbol. Det andet er nemlig spekulation. Maskeret allegori. Livløshed. Han gjengav det personlige indtryk og «overdrev»; derved opnaadde han at tegne den spanske folkesjæl, et mishandlet folk i dets mareridt og i dets ondeste drømme. Derved er hans ting den dag idag friske som nattens dug. Uuttømmelige i sit sjælsindhold, ikke netop i sin farve. Uutgrundelige, ti for hvergang man vender tilbake, finder man nyt, idet han i fast orientalsk sorgløshed er stanset op før pointet og lar os leke derhen paa egen haand — godtfolk kalder nok det der ogsaa «uklart»; man føler avsindet og mislyden i spansk aandsliv, som han følte det, blir maalløs av hans kvide. Og han er ikke satiriker av anlæg. Likegyldig om publikum strør han ut raderinger og tegninger; det yrer frem av en hvileløs fantasi, det er som han ikke kan faa det fra sig hurtig nok for næste syn. Synerne kommer over ham, som de gjorde det over Victor Hugo; men hos Goya

utarter det aldrig til svada. Det er gaadefuldt mættet med ustanselig oplevelse.

Ja Goya er en gaade i Spanien, ikke alene ved sin fantasis størrelse, men ved dens væsens art. Især der, hvor han er mest sig selv, der, hvor han strør ut likeglad om publikum, i det som er blit til *«a sueño de la razon»*, som han sier (mens fornuften sover) — raderingerne, tegningerne, denne guldgrube for studiet av samtidig kultur og av spanske typer. I denne fantasis væsen har han intet med Andalusien at gjøre; han har ogsaa litet tilfælles med den vestgotiske blandingsstripe, som den kunstnerisk indridset sit ansigt ved kastilianeren Cervantes.

Der ligger derimot et land langt nordpaa med et folk, som var saa rikt av fantasi, at det befrugtet alle folkeslag, som kom i dets nærhed, folket paa Erin's ø. Det utløste endog fantasievnen hos de vaakne gamle nordmænd, da blanding og indgifte først begyndte; de gjorde skalder ut av negative, vantro vikinger og sjøulker, saa deres sagadigtning blev den høieste kunst, som europæisk middelalder eier. Arten i hint folks fantasi læser vi paatageligst og enklest ut av vor oldtids ornamentik, av dens indviklede drageslyngninger, hvor motivet ingen ende vil ta, før dragen glefser sig selv i halen og gjør en slut paa fantasileken. De dyrket i ornamentik netop spiralen og baandslyngninger — rebus-ornamentet, som der ikke er nogen vei ut av, og som vandret over i vore gamle kunstlede skaldevers som karikatur, med kjending inde i kjending. Vi ser, hvor deres fantasi er overvældende og hvileløst søkende, for frodig, for glødende til at arbeide mot et klart og opgjort point, og livets stemninger og sindets indfald for dryssende mangfoldige til at tvinges ind under en rationelt lagt bygningsplan. Irernes digtning gir sig idyllen som de uhyrlige fabelvæsener herreløst ivold; de «overdriver», og deres billedbugnende digtning er stundom taaket. Men den fjætrer.

Og faar de fat i et fælles-europæisk sagnmotiv, kaster de sig yre over det, overgyder det med træk, saa det kommer fornyet tilbake; slik gik det jo med et fællesstof som middelalderens visions-legender — det som hos os i sin ny version avgav emne til Draumkvædet.

Men dette keltiberiske folk er antropologisk baskernes nærmeste æt.

Goya laget engang et titelblad til sine *Caprichos.* Det er intet andet end et selvportræt — en kunstner, som fór vild i fantasiens skog:

Kunstneren ligger næsegrus ut over et bord, hvor man ser hans tegninger; ligger med ansigtet i sine armer — man ser bare hans isse. Han ligger overmandet. Og luften bak ham er fyldt av flagermus og ugler med storøiede menneskefjæs. Nattens mørke, flyvende dyr. De er lysvaakne. De røgter sit kald, kommer dalende nedover ham, søker fotfæste. Ved hans ben ligger en kat og stirrer op med spilte, forundrede øine. — Det billede fortæller til overflødighed alt hvad vi visste om Goyas trællekaar hos fantasien, om den dystre selvopgivelse.

Denne næsten syke overgivelse paa naade og unaade likeoverfor synerne, den er ikke latinsk eller romansk; den er heller ikke gotisk eller germansk. Og mens jeg staar her i Prado foran Goya og leter og lytter til hans tunge, mørke røst saa langt hinsides kunst og moral, saa gaar det efterhaanden op for mig, at det er den keltiberiske særfantasi, som her slaar mig imøte. Vil man fatte det personligste og gaadefuldeste i Goyas kunst, er det i hin sammenhæng, han maa sees. Netop paa Erin's grønne ø bodde hans nærmeste slegt.

SIDSTE DAG

En sitter utenfor en kafé og lar Barcelonas Rambla mylre forbi; den sidste dag før avreisen søker man at samle de brogede indtryk av dette Spanien, som man altsaa igrunden synes er tre, trods likheden i ydre væsen, ja i passioner, som nu denne tyrefegtningen! Forsaavidt det da lar sig gjøre at samle noget almengyldig paa de flygtige indtryk, én faar av et folk ved at gjennemstreife dets land paa nogen uker.

Paa denne tur har jeg søkt efter glytt ned til bunden, efter stoffet i det spanske folkegemyt . . . efter nogen bestemmende træk, instinkter, sovende eller vaakne, i det dunkle dyp som et folks sjæl er. Men der er noget forvirrende ved at stirre ned i folkedyp; undtagelserne indfinder sig, og de kan være saa sterke, — og ialfald kan de virke saa sterkt — at de slaar regelen og alle teorier ihjel for én. Man kan stundevis bli ør, som naar man sitter paa en odde med braadyp ret utfor og stirrer ned i, paa alt det rare, som driver og hvirvler sig rundt dernede, — og brisens bølger leker én vei, og strømmen gaar den anden. Saa man tilsidst selv føler sig som man seiler i en spaan paa det skummende braadyp. Og jeg mindes for løiers skyld mit første indtryk av spansk land, da jeg trillet indover baskisk grænse den stille kveld: høie, smaa solskyer, som driver uldent om fredelige fjeldtinder . . . Nu, her jeg sitter,

Toledo efter El Greco's maleri.

kan jeg næsten ikke mane billedet frem igjen, det er som det er mange aar siden. Og imens er jeg vaaknet op av en drøm.
Nei. Uldne solskyer om fredelige tinder, det er ikke Spanien.

Det blir imidlertid mit store indtryk dette, at Spanien er et baktalt folk.

Jeg har nok set folkefysiognomiets revers. Som f. eks. i deres kunstsans! Like heroppe i Ramblaens fortsættelse ligger en vældig hjørnegaard, som fuldstændig behersker strøket deromkring; den er endnu ikke færdig og skal ha kostet millioner. Den bygning affekterer at være hugget frem av det naturlige fjeld, og derfor er vinduerne som grotter eller huleaapninger med efeu og den slags klatrende vekster i drevet jern som gelænder foran balkongerne. Folkevittigheden har døpt bygningen «Sucursal de Gibraltar» (Gibraltars filial). Som saa mangen bygning her, især i Barcelonas omegn, er den blit til under spidsborgerlig angst for at være unaturlig; det skal paa liv

og død se ut som alt har gjort sig selv. Og det er jo den farligste panik, hvorunder en arkitektur kan arbeide. Den bygning er ikke forjættende for spansk kunst. Men skjønt den er det mest himmelskrikende i smak jeg overhodet har set, saa gliser det dog ut av disse Gibraltars kanonporter en blindøiet kjærlighed til kunst, der man ikke ser paa mynten: en vakker dag har de lært, hvad kunst er, og millionerne triller den rette vei — hvo vet? Som egte spanier maa man først løpe hæslighedens line ut. — Og deres moderne malerkunst har sin revers: De evnerikeste er emigreret og bor i Paris. Og deres kunst skotter snobbet efter Europa-ry; trods den egne tyngde er den raceløs internationalisme, mens hjemlandet jo ligger og venter saa herlig fyldt av grelle og skingrende motsætninger, av mislyd; ti der gaar ingen vei utenom det gule. «Folkeskikkens» centrum ligger nemlig ikke i Paris, det ligger altid i éns eget land. Og spansk kunst har tilbake at vende hjem og være sig selv, med utgangspunkt i landets enkelte racestrøk; i saa maate kan den lære av Goya. Det er nemlig kultur, det er «folkeskik»; som en avdød vismand engang har sagt: «Kultur er den utviklede natur.» Den er nemlig ialfald slet ikke noget andet.

Jeg har selvfølgelig set en revers ved deres folkekarakter som grusomheden, jeg har der set gyselige ting. Men naar en nordbo, som man oplever det, projicerer sine egne sensuelle fornemmelser ved en slik hæslig scene direkte ned paa spanieren, saa slutter han galt. Deres grusomheder, et grimt bundfald i et gammelt krigerfolks sjæl, er først og fremst følelsesløshed, den avstumpedes likegyldighed. Og hænger i saa maate sammen med arten av deres mod. De er nemlig ikke personlig feige, — og der skiller de sig fra italieneren, som kan ages med bare et blik. Der er et spansk ordsprog:

«Muera Marta,
y muera harta!»

(ɔ: den dør let, hvis mave er mæt), som gir et blik ind i modets fysiologiske væsen. Og som altsaa betinger dets revers: deres dumdristighed.

Jeg har set reversen av deres «grandeza», naar den slog over i sin karikatur, i tom mine, som bare har den ene hensigt at være fikenblad over deres aandelige underlegenhed, over deres bornerthed, saa man mindes de firkantede hoder beslaat med jernlaas paa Goya's satiriske blad. Jeg har i grunden set den revers meget ofte.

Jeg har ogsaa set dannelsens revers. Spanien er gjennemsyret av dannelse, kulturen er sunket saa langt ned i lagene, at den praktisk talt har naadd alle og er fælleseie; de forskjellige stænder omgaaes hverandre uten forlegenhed. Men da blir dannelsen ufravigelig borneret. Og dette er reversen her: den er saa borneret, at den er en museumsgjenstand. Den bestaar i stivnede formler, i omgangstone; den er blundende som et ordsprog. Og her har inkvisitionen været med og gjort sit, idet den skruet folket aandelig tilbake. Mens Torquemada pinte og brændte tusenvis saavel aandens stormænd som hysteriske kvinder efter sin kasuistisk utspekulerte lovbok «Heksehammeren», saa vovet netop i de samme aar paa nabohalvøen Matteo Palmieri di Pisa at sende ut uortodokse poemer, hvor menneskenes sjæle blir besungne som de engler, som stiller sig neutrale ved Satans oprør, — eller saa stormer Pico della Mirandola frem i ungdommelig frygtløshed og utfordrer midt i Rom hvemsomhelst til disputats om sine 900 kjetterske theser. Slike mænd eiet ikke Spanien; der brændte man for mindre end som saa. Og denne obskurantisme bidrog til at sætte Spanien aandelig tilbake. Saa «dannelsen» kunde av den grund naa alle.

En kunde bli ved slik med reverser; Cervantes har forresten grundig plukket dem frem, saa det er overflødig.

Spanien er trods reverserne et baktalt folk. Og hertil er grundene flere. Blandt andet tapte det folk nu sidst mot amerikanis-

men, og det er en uridderlig livslov i det, at eftermælet gaar dem imot som taper — vi vet jo at spanierne skulde en tid endog ha begaat niddingsdaaden mot den amerikanske krydser «Maine»! Endvidere er de konstituerende grundtræk i folket værdier, som paa verdensmarkedet ikke staar i døgnets høieste kurs, allermindst hos en bestemt sort presse, hvilket jo kaster et skarpt lys indover vedkommende presse. Ti for en gangs skyld har et gammelt ordtøke ret: Spanieren er et stolt folk, det vil si, folket bestaar av stolte mennesker. Spanierne er ikke flaner paa noget hold. Og de har de egenskaber, som følger av stolthed. En spanier er saaledes trofast som ven; jeg har endvidere set eksempler paa uegennyttig ridderlighed, hvortil jeg aldrig saa sidestykke f. eks. i Italien; de er redelige — at si, naar det da ikke gjælder staten, eller det er hønsetyver av profession; jeg har saaledes oftere i butikker set dem trykket av sin egen lille usandhed om en vare, naar man rørte aldrig saa let bort i den; da saa jeg dem faa rødskjær i kindet, og øinene brandt av skam. Jeg lægger ingen større vegt paa at jeg ikke en eneste gang underveis fik falsk mynt — det kan ha været tilfældig, og én har jo et øie paa hver finger; det har jeg forresten ogsaa i Italien, men i det land er man aldrig naadd

El Greco's portræt av sønnen.

langt forbi Verona, før én sitter med en fornøielig hilsen fra sin overmand i form av en falsk lire i haanden.

Folket sover, det er saa. Og det har sovet i 2—3 sekler, mens obskurantisme og religionskrige raste sig til ende i det. Men hvad er 2—3 seklers dvale i et folks liv? Vor eget kjære folk undsaa sig ikke for at sidde i asken 4—5 sekler; — og det sov grundigere end nogensinde Spanien; det er bare det at kanske Spanien har valgt et farligere tidspunkt for søvn. End om Spanien ogsaa blot har hvilet? Og for det om man nu her paa Ramblaen i landets fremmeligste by hører nabosproget rundt omkring sig, skulde det derfor virkelig være nødvendig, at folket maa bli fransk og mondænt for at vaakne? For det spændende ligger netop der, at den nye tid jo altid maa ta sigte paa det bornerte, men inde i det bornerte gjemmer sig, her som ellers, just den værdifulde kjerne ved folket.

Men i ethvert fald, netop dette at det ikke har fulgt med sin tid, gir det dets charme, — netop dette at det i trusternes sekel, hvor der føres blodige krige for leverandørernes skyld, i de fornuftsstridige alliansers sekel, i vrøvlets og markskrikeriets sekel, hvor opkomlinger med de 365 skuldre er selvskrevne til lederstilling, — netop det, at det her ingen indsats har gjort, gir det for mig charmen. Uden slike tungtlastede folkeslag vilde reklamesyken og svindelen simpelthen bortføre verden; de ligger som velgjørende terskler og hefter flommen. I saadanne lande preller markskrikeriet av, det blir hvad det er: markskrikeri. Fordi folkets historie er saa rik at ogsaa det har de oplevet; de eier til og med i Don Quijote en sekelgammel, udødelig satire over det, hvor digteren drev det til at sætte endog verberne i superlativ. Kanske historien, «utviklingen», vil vedbli at gaa sin gang uten dette folk; kanske den er fordømt til at løpe linen helt ut med sit kjøp og salg og sine vindkvernfagter, paa det at ogsaa godtfolk en vakker dag kan faa øie paa karikaturen og si nei tak.

Imens sitter der altsaa nogen træge sind rundt om i landene, som slet ikke behøver den lektion, eller som i aanden forlængst saa karikaturen og ikke gidder følge med der længer: Jeg tror at disse i ventetiden stundom kan la sin tanke vandre til det baktalte Spanien. Det folk eier nemlig endnu noget av det, som ikke længer er høieste mode: det eier karakter. Spanieren vet vistnok mindre hvad en geschæft er, men han har i sin sjæl bevaret en anelse om hvad stræben som saadan er, og hvad store maal er.

Mandsportræt av El Greco.

Med andre ord: Formaar det folk under sin opvaaknen at redde sine sjeldne instinkter, de grundlæggende drag, og overføre dem f. eks. i statslivet, har det en mission blandt staterne. Det har den største mission et folk i øieblikket kan faa. Dertil er det jo saavidt en nation: der staar da ialfald 20 millioner bak dets vilje.

Og naar jeg nu triller over grænsen og til Syd-Frankrike og Italien, i hvilke lande det er letfærd, og hvile, at reise — for Spanien er et orke imot dem, saa vil jeg mindes en liten scene fra Sevilla. Det var paa en anden klasses kinematograf, byens bedste forresten. Der var stuvende fuldt, og den aften overveiende arbeidsfolk og middelstand, for det var den ubeflekkede jomfrus fest. Man saa bl. a. et meget gripende skinsyke-drama, som endte med at egtemanden blev puffet utover et brat fjeld og slog sig ihjel paa stedet. Hele teatret sat

aandeløst, mens det forestod. Hele teatret lo, da manden endte som en uformelig bylt i en stenur; de lo ikke av maaten, for forestillingen var illusorisk nok, men de lo korthodet av selve det som skedde: av det at manden mistet livet! De lo underlig skadefro av et lik. En rusten mandfolke-latter. Men i det samme tilskuermassen lo, stak et barn i at graate ensteds borti raderne. Det graat i grunden ikke, det tutet ut rædselsslagent; skrek; det mindet mig i sin uvilkaarlige vilde angst om spurvesværmens skrik, da jeg kom den uventet nær opunder Burgos-kastellet. Det barnet var ikke forhærdet, det hadde ikke set død nok. Og tilskuermassen fik sig selvfølgelig en ny, ubetænksom latter over barnets graat.

Og det gamle spørsmaal dukket paany op i mig: hvorfor blev *El Greco's* kunst saa populær i sin samtids Spanien? For han blev ikke populær av kunstneriske grunde, som maler — det synes jeg er utelukket efter deres smak at dømme, slik den møter os i deres kunst dengang; Spanien var heller ikke overmættet av farveorgier som Venedig, saa den av mig formodede reaktion kan i tilfælde ikke ha spillet ind her. I det øieblik jeg hørte den barnegraat, slog det mig at det netop var hans uendelige følsomhed, som var grunden, hans skikkelsers indtil selvopløsning utviklede medfølelse. Han var ingen født spanier — det er saa. Men hans evne blev skattet av spaniere, trods anomalien i cornea, denne vidunderlige evne, som ingen eiet før ham, til at træffe det brustne og bristefærdige i menneskers ansigt. Der er det psychologiske moment ved El Grecos sukces.

Det spanske folk har hjerte. Men det har bare hat en hjerteløs historie. Og den utvikling gjentar sig ved hver enkelt spanier: hans barndom har en hjerteløs historie; tyrefegtningernes og hanekampenes griseri gjør resten. Ja; spanieren er blit haard. Men der skal bare kultur til, forat han kan bli noget andet.

Med den barnegraat i øret vil jeg forlate Spanien.

MELLEM GUL ØRKEN
OG
SEVILLAS GLADE NAT

Naar det skumrer mot kveld her nord, sitter én for lukkede øine og mindes. Og hver stund jeg da vil mindes Spanien, saa er det som en stor eventyr-ø reiser sig langt ute i havet, høi, tung, mørk, uten landfast sambaand med verden paa nogen kant, og det er som to melodier følger med synet, saa motsatte som himmel-ætterne nord og syd. Saa er det som jeg sanser en gul og gold og gaadefuld tone, skurrende for syn og øre, og en anden blussende rød og farlig: Jeg ser en solskinsdag over Aragoniens gule ørken indunder Pyrenæerne, og jeg hører en yr Sevilla-nat knepre mot sydens stjerner med iltre flammetunger.

. . . Det var høstmorgen og bladløse fikentrær, lysegraa som vinter-gamle hvepsebol. Jeg reiser østover langs den lergule Ebro. *Zaragoza* ligger alt bak mig, gammel og svart og umedgjørlig, men den egteste og kanske fremtidens by i landet. Og rundt om slaar sletten ut sit solblendede, deilige fang, dette Rioja-vinens avletrængte skjød, og Ebro dormer i myndig ro, lar sig die av vin-sletten og læsker den. Saa stikker toget sig litt syd over fra elven, linjen stiger ørlitet; der kommer et par grisne græsvolder, hvor en stenaldersplog har prøvet at ripe;

man snor sig ind mellem nogen skraaninger, koller lukker sig bak én. En ældgammel landevei render ensteds derinde, snorret og logisk som folkets egen tanke; de løper slik, alle veiene i Spanien, og har ikke lært den moderne chaussé's knep at bugte sig frem; op bakke, ned bakke gaar de, likesom de var rædde for at miste sit maal eller selve himmel-ætten. Den der fastholder ustanselig sin hensigt, kommer vel indenfra landets midte og skal tilsjøs ved Barcelona; jeg ser den blir borte tilsidst mot det blaa himmelbryn der oppe.

Og nu skimter vi ikke Ebro længer. For et syn! Bare okergul sand rundt om, hvor éns øie ser, og saa langt det ser, hist og her med et underlig flimrende skjær av blod i det gule. Og vin-sletten ligger dog bare nogen meter der nedenfor. Her er fremdeles den samme Rioja-vinens jord. Og den samme tindrende blaa sol-himmel er her. Alle vandaarer ligger bare nogen meter for dypt, og her findes ingen brønd. Her gror ingen ting i denne salte jord . . . Gult rundt os, og azur over os! Jeg har aldrig set et slikt landskab. Selv alt fjeld, som ligger sprukket i heller lag paa lag, er bare lysegul, forvitret tuf. Men det gule er flekket av mørke-, mørkegraa ugræsstranter, som ligner fjorgammel tistel, kun at det virker svart i det soltindrende gule; og i bratte skraaninger tar tufserne sig ut som mauriske pryd-nagler av jern. En ser forfaldne eller nedrevne stenhus, hvor ingen bor længer. Men opunder en knaus har en mand muret en gluggeløs væg paa yttersiden av en utover liggende tufhelle — vel en huleboer, som allikevel vil forsøke endnu en gang; eller er det en ny Johannes den Døber, som vendte verden ryggen for at berede sig til Kristi komme, og det drog litt ut, saa han maatte faa sig en helle over hodet? . . . Der staar en forkrøblet furu og vinder sig i veiret. Og her er atter spor efter mennesker. Der staar en lappet sæk optil stammen; og toget gaar tæt indunder, saa én kan se ned i sækken: den er fyldt av furubark — der

findes ikke andet brændsel her! Men træet selv faar én holde liv i, bare skrape det slik en liten smule indtil blodrøde kjøttet hvert aar; og der staar vel andre søsken-trær her indover, som frister samme kaar, hudflettes. — Men ellers ser jeg ingen spor efter mennesker. Her er bare ørken, — og neppe saameget som en græshoppe at mætte sig med. Oppe paa en høide ser én atter Ebro langt i nord bugte sig indunder bratte sandmæler og rundt gule odder, med bare noget brunsket sivgræs nederst i vandkanten. For selv Ebros bredder smittes av al denne goldhed.

Toget stanser foran et litet stoppested. Der er tunge, tause ansigter, — staar og stirrer umælende paa vognene. Der staar først en graa gjet like bort i heldingen, den er tjoret i et tistel-skelet med en hyssing om sin magre, magre hals; og den staar der med sit avpillede kind og napper saa forkomment i stranten, og saa mat av tørste — det er likesom saa meningsløst at bli ved, for stranten smaker salt; og hun mækrer ikke længer . . . Der staar to tørre riflemænd paa perrongen, og den ene har en vældig lærtaske med laas i over skuldren; to viljer staar der av staal, som bringer værdipost over de øde ørkenheier til et saltverk, til en grube ensteds bak sandryggene; de staar med sammenbitte, smale munde, duknakket, ja de huker sig ørlitet, der de staar, skotter varlig op, som de saa sig for efter banditens riflepipe bak en tufstens-blok . . . Men der staar andre, som har mistet sin krybskytte-reisning likeoverfor livet, de staar sløve og storøiet, svelger med det indhule kind, det forfærdelige kind; og synes som gjeten, at det er meningsløst at leve, hvor der intet er at leve av, og bereder sig daglig til Kristi komme . . .

Men som jeg sitter her i kupéen foran dette avdøde landskab, toner det andet spanske reiseminde ind, dukker op til

motvegt, — det billede som folk flest har dannet sig av landet: Jeg sitter pludselig og mindes Andalusien langt, langt syd, med *patio*'ernes fredsæle stilhed bak gitterporten og i rislende overlys; jeg ser Andalusien med sine haver, hvor viftepalmens bladfingre bivrer i brisen, og orangen blusser saa ukristnet, brænder gul ind under det blanke, eviggrønne mørke løv . . . de to farver som ogsaa hedenske romerfresker elsket. — Det var en yr dag i Sevilla. Byen hadde staat paa kant tre hele nætter til ende for Vorfrues ubeflekkede undfangelse; der var kirkefest, med processioner og militær-parader, der var pagedans i dômen, og myndighederne gjorde hverandre sin opvartning. Om natten hadde det været skybrud, og nu kom flommen: elven steg ustanselig, brummet som en vældig homle bak det murede bolverk, der kaierne stod under vand og alle skibstrosser dirret spændte; og sletterne langt ute laa ogsaa hist og her med blanke, himmelblaa dammer i det mørkegrønne. Guadalquivir hadde hast; ved, høistakker, hele straahytter kom dalende nedover strømmen, skiddengraa av væte, red op paa brokarrene, kløvedes, plumpet saa uti paany ærgerlig over heftet, drev hidsig videre, skilt hver til sin kant. Hele Sevilla samlet sig paa broen, eller stod langs kai-muren, og stirret paa sin flodguds hast. Og jeg hadde været dernede om dagen for at se ansigter og Sevilla's rot av race, som gir byen denne ansats til et litet slyngelagtig Neapel. Jeg saa krumnæsede berber-rester, blunkende zigøiner-opsyn; og en gut med ildrødt haar, fregnet hud og blaa øine lyste hjemlig op, en livsvarig hilsen fra en farende nordisk matros. Der ser jeg ogsaa en ung, hvit neger! Han har den brede, konkave næse; han har de putede øienlok, læberne; har lange armer og platfoten, fordi det ikke er saa umindelig mange tusen aar, siden hans æt laa og krabbet opad urskogens træstammer. Men især er han neger av væsen, han har det fjollete fjæs, smilet, den naragtige indbildskhed, at alle ser paa ham, og han lider jo av farvegal

pyntesyke som en vild — han er ellers velklædt: paa hodet en irgrøn fløiels-lue, i halsen bærer han et ildrødt silketørklæ, en svær signet-ring paa sin pekefinger, lys marineblaa trøie, og han har benklær gulere end selve Aragoniens ørken-sand. Og da det blir aften, og jeg gaar om i gaterne oppe i byen, træffer jeg ham igjen i sværmen. Jeg kommer nemlig ind i en sidegate, hvor der er staset op til fest; skrøpelige stænger er rammet ned mellem brostenene, og fra stængerne er der trukket staaltraad, og i staaltraaden hænger rødstripede papirlygter. Hele gaten er to rader svaiende papirlygter; og kastagnetter, som egger, dans og latter i anledning av *Purisima Concepcion*. Han gaar om og blunker til de unge pike-klynger, stanser og klipper med øinene som en hane. Og snart har han sprængt én ut av klyngen, leker kjærlighed under røde lygter; for en spansk señor er fri som fugl i skogen; og nu har han brettet trøiekraven dæmonisk op om ørene, som han har set nattens kvindejægere og sportsmænd bruke. Og jeg lar festens mylr og mørket sluke ham . . .

En stund efter sitter jeg i et litet teater, hvor der er dans. Der har været mange andalusierinder fremme. Der var sterke ankler, som trampet i brædderne, saa støvet gjøv i gule skyer ut over orkestret. Det er forunderlig, hvor spanieren elsker tramp fra føtter paa sterke, tykke ankler; næsten alle kvinder jeg saa danse og gjøre lykke, eiet dem, — og selv var de korte, sterkbyggede. Og i den smak er der jo noget oprindelig og sundt . . . negerkvindens ankler, ankler fra ublandede, uforædlede racer, natur-folks ankler. De fine saa jeg derimot i marmortrappernes mørke opgange, de laa og skurte; eller jeg saa dem gaa og sope restauranternes gulv . . . smaa, retsløse væsener, som smyger tause ind som de forsultne hunder, og glir sin vei like umælende. — Andalusierinderne har trampet tungt deroppe paa brædderne ikveld, har villet syne vilje og kraft; og tok de ikke applaus paa det, saa

tok de den ialfald paa sin lille mavedans til ære for *Purisima Concepcion.*

Men saa kommer hun! Hun kommer som et syn . . . den eneste jeg har set danse her i landet, — og jeg saa jo ikke saa faa. Hendes kjole, som glimter i sølv og grønt som fiskens skjæl, bølger i rike valker om hendes knær, minder om Sætesdalens kvindfolk-stak, — bare at hendes atter straks klemmer sig tæt indtil det slanke legem og følger det helt op under den unge hake. Og hendes ankler er smekre som hindens. Hun hører til dem fra trappeopgangene. Men hun er høi og rank. Det er den sidste av en krydsning, det ytterste energiranede led i en ætte-kjede. Et foraedlet, unyttig væsen. En deilig skikkelse. Og hun føler sin egen unyttighed, og nu lægger hun sig betingelses-løst hen i kunsten isteden. Hun eier denne store, sidste drøm, knytter i krampe sin haand om den, dansens drøm. Og dette haabløse aandiggjør saa forunderlig alt hendes væsen og hver rørelse fra hendes legem: jeg ser Andalusiens viftepalmers ytterste fingre bivre i brisen, og orangefrugtens kloder gløde stille bak eviggrønne blade. Ja, naar jeg sitter her i toget foran dette gule lik av et landskab og mindes hende, saa husker jeg ikke engang hvad hun danset; . . . kastagnetter? husker jeg om hun hadde det! Jeg ser bare hengivelsen, jeg ser hendes legem synke bløtt ned i rytmen. Eller hun blir som en nysutsprungen blomst, som læsker sig, dovent svaiende i regn og sol; og jeg ser den smale stripe øie gnistre. Hun danser sig op, saa hun er alene paa scenen, hun danser for sig selv; hun er som en blomst ogsaa i det, at hun likesom ikke vet av mennesker. Eller hun reiser sig paa en høi stængel, strækker sig i undren op over livets blomster-eng. Eller hun tripper, skyver den sidste rest av gul og giftig jord unna sin fot. Og stiger i veiret som en herlig stormvinds rike bytte. Daler saa ned igjen til trodsig tramp . . . Og dog danser hun ikke for os om kjærlighed like ut. I sin kunst forflygtiger hun eros,

hun holder den gjemt i dens dyre skrin. Og her blir der slet ingen mavedans. For kjærlighed er ikke lek. Den er opslukelse. Den er alt. Kun ikke det ene: lek. — Hun tar da heller ingen synderlig applaus fra spanske señores med de rustne svelg . . .

Det kan ogsaa saamen godt være, de herrer skjønnere har ret, at der er et og andet at si paa hendes dans. Men mit minde om Spanien, den dystre eventyr-ø, som likesom reiser sig tung op av havet, pendler i kveldskumringen saa gjerne mellem denne Sevilla's glade nat og Aragoniens gule ørken, hvor dyr og mennesker synes én ørsmaa insekter, som kryper henover et kjæmpelik, og jernbanetoget en makk, som snor sig frem mellem kadaverets svarte ugræs-bylder . . . det ene billed saa livløst gult, det andet blussende rødt. Mindet pendler saa koglende vildt. Men ikke bare éns minde: Spanieren selv, hans eget sind, pendler slik; og derfor gir de sig allesteds saa ødselt hen i den yre dans.

Men derfor faar jeg kanske ogsaa ta med resten fra hin Sevilla's glade nat. Jeg stanser et øieblik utenfor teatret efter dansen. Den hvite neger er nemlig dukket op igjen fra flirten under papirlygterne; nu staar han her ved en sidedør og bier visst, med trøiekraven dæmonisk op om ørene og signetringens pekefinger i vestelommen. Og gjennem sidedøren kommer hun seilende ut til virkeligheden, gjemt i fotsid kaape og det gnistrende øie under svart mantille, seilende ut til ham! Hun triver hans arm og iler trippende ind i natten.

Den hvite neger var hendes beskytter! En raceløs, fjollet nar bærer hendes hjerte i sin vestelomme. Og det er som et sprukket horn skratter ondt og drømmeløst efter dem gjennem Sevilla's glade nat: I livet er kjærlighed intet uten det ene: lek! Og jeg skjønner én gang til, hvorfor hun danset som hun gjorde.

W. C. FABRITIUS & SØNNER A/S, KR.A

